

1912
AUTORII ROMANI,
VECHI ȘI CONTIMPORANI

1886
EDIȚIUNE ȘCOLARĂ
APROBATĂ DE MINISTERUL ÎNȘĂCĂȚII PUBLICE
ȘI AL CULTEIUR.

SPATARUL MILESCU

CRONICA PE SCURT

A
ROMÂNILOR

BUCUREȘCI

Editura LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

1895

Ed. IV

Prețul 45 bani

~~1643~~

~~88-32~~
11

D743

~~488~~

[Handwritten signature]

AUTORII ROMÂNI, VECHİ ȘI CONTIMPORANI

EDIȚIUNE ȘCOLARĂ

APROBATA DE MINISTERUL INȘTRUCȚIUNII PUBLICE
ȘI AL CULTELOR

96420

8 - OCT 2019

SPATARUL N. MILESCU

CRONICA PE SCURT

A

ROMÂNILOR

~~1790~~

BIBLIOTECA
SC. MED. F. G. SOCEC
NR. ~~5923~~ 1790

BUCUREȘTI 15 JUN. 1973

Editura LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

✓
43.864

1895
BIBLIOTECA INȘTRUCȚIUNII PUBLICE
ȘI AL CULTELOR
București - Măgurele

CRONICA PE SCURT A ROMANILOR

.....

Pe alte țări tóte câte era împrejurul lor supuse. Pe unii cu arma, pe alții cu gróza numai puterei lor, că atâta slujja și într'acele vremi norocul izbândeii lor, cât nicî-o țară, nicî un pămînt aú putut sta împotriva lor, ȓice Ión Șleidan, în cãrticiceaoa ce istoresce pe scurt de patru monarhii aii lumeei ce aú fost, cã romana monarhie și putere (care aú stãtut mai mare, mai tare și mai mult de cãt al'alte), atãtea numai n'aú luat și n'aú supus țãri cãte n'aú vrut, și atãtea i-aú scãpat la cãte n'aú vrut sã mérgã. Inșã cui este pofta, citescã pe Titu-Liviu Padovanul, carele de început al Romanilor și fórté de améruntul scie, și de acolo lesne póte cunósce fiesce-carele cãtã împãrãție și pinã în cãtã putere aú fost ajuns Romani. Și acésta este de cređut, pentru cã și bisericã nóstrã

de Octavie August Cesar, împăratul Romanilor, mărturisesce, potrivit monarhia lui pe pământ, cum a lui Hristos; cela monarhind, mulțimea stăpânirei ómenilor s'aú potolit; Hristos luând chip omenesc, mulțimea dumnezeirii idolilor aú zdrobit, ș. c. l., precum se vede la tropariul de la născerea Domnului la Slava de la vecernie.

Acești dară împărați, vrând să supue și să biruască și pe acest pământ cu locuitorii săi cari era atuncea, in tot chipul silia și de multe ori oști mari și grele a trimis asupra lor, cari mai de multe ori mai biruite de cât biruind s'aú întors, precum și când Cesar August trimițând asupra lor o dată opt-șeci mii de ostași, de abia marginele Dunărei le păzia; cari după aceea Daci și Geții, adăogându-și óstea (pînă la două sute mii ómeni, șic că aú făcut), și trecând Dunărea, biruințele romane Impărăției fórte greu și rău cu foc, cu fer și cu robie le-aú stricat, atunci craiul lor fiind Birebisca (Boerebiste). Și Bonfinie¹⁾ scrie acesta: nici cum Romanilor nu sta bine, și grijă încă având de cei nedomoliți ómeni, nu să odihniă nici îi uita ca în lungă odihnă și în lină pace să se afle, nici să se obrăznicescă în biruințele lor în ce-ı lăsa, măcar de și lega câte o-dată cu ei pacea pentru că și

¹⁾ Bonfinie, istoric unguresc.

vecinî le era, de vreme ce (cum s'aũ și mai ȝis), tóte împrejururile lor luate și biruite de Romanî era, dar încă și pentru orî-care pricină mică se și scornîa oștî unîi spre alții pornind.

Traian Ulpie puindu-se împărat Romanilor a supus Dacia desăvîrșit.

Acéstă dară mulțime de anî trăgându-se și așa lucrurile lor învrîstându se¹⁾ întru dînșîi, pînă în vremele ce stătu împăratul Romanilor Ulpie Traian, carele să trăgea de neam spaniol, începënd a împărăți de vîrstă fiind de anî patru-ȝeci și doi, la anul de la nascerea Feciórei, cum ȝice Carion în cronica lui, 128. Om înțelept de almintrelea, fiind învęțat mare, cu sfat în tóte și fórté drept cât și acésta aũ făcut, ȝic istoriile, cum că puindu-l împărat și chiemând pe cel d'ântêiũ al pretoriuluĩ, 'r-aũ dat sabia ȝicëndu-ĩ: «pentru mine slujesce-o pînă dreptele fac, iară nedreptele de voiũ face, împotriva mea tu o întórcę», și cu inima mare, mai virtuos într'ale oștilor lucrurî. Acéstă dară alt ce vașî mai pe de supra, de cât ceĩ ce făcuse mai 'nainte vreme, și de acéstă țară gândind și socotind într'alt chip, și ale sale gătirî de resboiũ își

¹⁾ *Invrîstându-se* = învechindu-se.

toamnă; și nu prea mulți ani de împărăția lui trecând, deci cu mari greșini de oști¹⁾ și cu nespusă putere s'a sculat a oști într'aceste părți. Cât dar va fi fost puterea lui atunci și cu câtă mulțime de oameni va fi umblat, cât aș umblat și aș supus părți ale lumii, putem-ne însă cu mare mirare și domeri câte cevași, că ăată vrînd, pe lângă acele oștiri ale lui și lucruri mari ce apucase și făcea ca să-î rămăe și în fapte slavă și pomenire dóră și minune la oameni în veci rămăindu-î. Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri gróznice trăgea pe unde și umbla, precum și pînă astăzi se vęd și la noi aici în țară, cărora încă *troianuri* le dăcem, rămăind de atunci din om în om acel nume, carele se trage și pînă astăzi, măcăr că fórt puțini sunt cariî se scie drept ce le dăc troianuri? Iară acesta este adevărul că de oștirea aceluî mare împărat, Traian Ulpie, sunt ridicate, și nu numai aici, ci și prin alte țări așa a făcut cum s'aú dăis, pentru ca se rămăe neamului omenesc pomenire de mari și de puternice faptele lui. Iar de va fi și alt cineva făcut ca acelea (că toți puternicii stăpînitori ca acelea nevoesc a lăsa pe urmă de mari faptele lor pomenire), aceea nu-o știe pentru-că de la acest împărat încóce asemenea acelora ne măi făcëndu-se, nici a se măi pomeni vedem,

¹⁾ *Greșini de oști* = mare număr de trupe.

unde rămâne de vor fi făcut și alții; iară pe numele acestuia a rămas de a se numi și a se pomeni într'acesta-și chip.

Așa decî Traian acesta începînd resboiul întîi cu Daciî, șase-spre-șapte ani scrie Carion că s'au tras, într'acele vremi crăind¹⁾ pe aici Decebal, carele era foarte om viteaz și meșter la ale resbóielor (precum și Dion 'l scrie în istoria vieței lui Traian ce face), și bogat și mulțime de ómenî avea, precum prea lesne este a socoti și a crede nescine că așa va fi fost, de vreme ce afară dintr'altă vreme trecută mai de înaînte, câte resbóite grele și bătăi sângeróse făcuse între dînșî, care Decebal și în vremile ce împărăția Domițian la Romanî, la anul de la învierea Domnului nouă-șapte și nouă, cu mare putere s'au sculat împotriva lor și nu puține rele și stricăcîuni au simțit ținuturile Romanilor de dînsul; apoi decî șase-spre-șapte ani neprestan²⁾ cu o împărăție mare și puternică ca cea a Romanilor, cum se pomenesce, câtă putere și câtă avuție a trebuit să aibă de au putut răbda?

Însă, în cea de apoi, vedînd Traian că în lung se trage acel resboi, și gîndind că multe se pot întîmpla dintr'acea zăbavă (mutător foarte tuturor acestora fiind norocul), el însuși cu toată romana

¹⁾ *Crăind* = domnind. — ²⁾ *Neprestan* = neîntrerupt.

putere-i s'aũ sculat de a venit, și, viind pînă la marginea Dunărei, din jos de Kladova, s'aũ apucat a face podul de piatră stătător peste Dunăre, căruia și pînă astăzi și dincóce de Dunăre și dincolo i-se vęd marginile și începăturile cum aũ fost și drept ce loc aũ fost, mai vędându-se đic, când scade apa la mijloc, și alte colțurĩ ca niște picĩore de zid, lãngă care pod este și cetatea Severinul, dincóce mai sus óre-și-ce, care era făcută de Sever împărat, mult încóce mai pe urmă de cât Traian împărățind acela, cum đice Carion, la anul de Hs. două sute trei-spre-đece, însă acum spartă și mult vechie se vede.

Acel pod mare minune și mare lucru aũ fost, și aievea¹⁾ semn e de nespusa-ĩ putere ce a avut acea împărăție; de care pod mulți istoresc și mulți între alte minunĩ ce se vede il numėra și de meșteșugul lui cum l'aũ făcut și de altele câte de multe aũ trebuit pînă a-l face; iară de cheltuială cu câtă s'aũ făcut este necređut de a se și spune, đic scriitoriĩ, de acest minunat pod și alții mulți scriu. Iară și Ivan Țețu, în partea istoriilor lui, puțin mai pe larg și făptura lui cum aũ fost spune, și căđutele laude îi dă; însă și Dion, care istoriscesce ale lui Traian tóte, mai pe larg de acest pod scrie așa; cuvintele lui acestea sunt:

¹⁾ *Aievea* = adevėrat.

« După acestea, Traian podul de piatră peste Dunăre a se face a grijuit¹⁾, care toate al'alte ale lui facerî mari departe le a întrecut ale aceluî pod. « Sta tot de patru laturî cîoplite pîetre picîórele, « a-cărora înălţimea de 150 de picîóre este, fără « temeliele lor, lăţimea-le de 60 de picîóre cuprinde, « şi de la unul pînă la altul sunt deprtateă « picîóre 170, şi cuprinse de la unul pînă la altul « sunt depărtate picîóre 170, şi cuprinse de la « unul pînă la altul cu colacî²⁾. » Acum dară cât va fi fost de lung şi ce pod va fi fost, socotéscă cine poftesce şi este grijuliv ca la acestea a şci. Aflatu-s'aú în Ardeal (póte fi dusă de acolo) şi o piatră care a fost la capul aceluî pod pusă şi scrisă de acel pod cu aceste slove latinescî :

.
.
.
.

Care va sê dică :

« Provedinţa lui Augustu, adevăratul Pontifex. « Puterea romană ce nu pune sub jug? Iată se « răpesce şi Dunărea. »

Acest pod şi în baniî aceluî împărat Ulpie Traian

¹⁾ *Grijuit* = îngrijit. — ²⁾ *Colacî* = boltî.

se punea, de o parte de monetă bătea chipul lui și de cea-l-altă parte tipăria podul cu aceste slove și țise :

.
.
.

Care așa tîlcuesc și țise:

«Sfatul și norodul roman, prea bunul Domn a-
«césta aŭ grijuit a tipări întru pomenirea minuna-
«tului pod, iprocî¹⁾.»

Care și pînă astă-ți într'acea monetă (adecă-te într'acei bani) se vede, vrînd în tot chipul acela să lase pomenire nemórtă de marî faptele lui.

Așa decî, făcînd podul, aŭ trecut și el pre dîn-
sul în acéstă parte. Se vede că nicî cât a ședut el acolo zăbovind pînă a se face podul, că lucrurile resboiului se afla în odihnă și in lene, ce dese bătăi cu vrăjmașii sîi făcea, și prăđi, arsurî și alte rele pre în tot locul se vedea, Decebal încă nu într'un loc ședea, nicî fără de mare grijă se afla, ce și el cu tóte puterile câte avea, și tare se apăra și de multe orî și izbîndia; ce nicî o împotrivire, nice-o asemênare avênd Crăia²⁾ lui către împărăția romană, el din țî în țî tot mai slăbîa, că nicî cu nice una d'atocma³⁾ era ca pînă în săvîrșit să se pótă bate și să pótă sta împotrivă-î.

¹⁾ *Iprocî* = et-caetera. — ²⁾ *Crăia* = Regatul. — ³⁾ *Nicî cu nice una d'atocma* = nu era în nimic egal.

Aceste decî și el cunoscînd tocmai atuncea mai bine, ȃic cum cã aũ trimes de cãte-va orî la împãratul Traian ca sã se împace cum și alte dãți făcuse, și și tótã biruința sã o închine împãrãția lui, puind armele lui jos, și pe toți robii romanî cãți avea prinși sã-î slobodã (cã mulți avea ci și din ómenî mari prinși robî). Iarã nicî cum n'aũ vrut sã-î primeascã atuncea acele cererî și fãgãduințe, ȃicînd cã nu numai atuncî umbla sã înșele și sã adórmã împãrãția, îngrozîndu-se de dînsa, ce și alte dãți de multe orî ca acelea aũ și ispitit și a și fãcut; iarã apoî de nicî una nu s'aũ ținut. Pentru-cã ȃicea cã și alte dãți așa făcuse, biruindu-se de Romanî, și cãdînd la pace și tarî legãturî cu eî legãnd, apoî numai cum gãsîa cãte puținã vreme, atuncî numai de cãt improtriva lor se scula.

Scrie Zonara în viața lui Traian, în tomul al doilea, cã și altã datã aũ oștit ¹⁾ Traian în protriva lui, și prea tare și gróznic resboiũ aũ avut cu el, atãta cãt mãcar cã Romanii aũ biruit și mulțime de vrãjmași aũ omorît, iarã și dintr'înșii încã atãția aũ fost de rãniți într'acel resboiũ, cãt nu mai avînd cãrpe bãrbiariî de a lega rane, și, auđind împãratul, însuși ale lui haîne nu 'și aũ cruțat, ce le-a dat de-î lega, și cetãțile cu destulã ostenealã

¹⁾ *A oștit* = s'a resboit.

îi le lua. Însă vedând Decebal că și de scaunul Crăiei lui se apropie, atunci a trimis soli de pace la Traian cu multă rugă, făgăduind că și armele și meșteșugurile¹⁾ cu care bătea cetăți și resboie, și pre meșteriî aceia să'i dea, și apoi și ce va pofti el să facă; și așa viind și el însuși la împăratul, la pământ plecându-se, s'a închinat împăratului. Așa deci în Italia Traian întorcându-se, soliî lui Decebal cu dînsul 'î a adus, pe cariî înainte a tot sfatului ducându-î, armele lor acolo 'și a lepădat, și mâinile strângendu-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s'a rugat, și așa pacea făcându-se, iar le a dat armele și s'a dus.

Însă Decebal nu prea mult trcînd, iară de nouî vicleniî se apucă, tocmelile și legăturile silind și stricînd; însă cunoscînd el că n'are d'atocma²⁾ puterî de față ca să se bată, a început cu ascuns vicleniî pe Traian să omóre, că de el fôrte se temea și se îngrozîa, cunoscîndu'l mare și tare ostaș. Într'acesta chip dară a început: sciind el că de acel împărat lesne se apropie omul și cineva grăesce cu dînsul, e. a aflat oameni ca aceia cariî să dică că a fugit, și apropiindu-se de el, să'i grăiască, și de vor putea să'l omóre. Așa dară mer-

¹⁾ *Meșteșugurile* = mașinele de resboi. — ²⁾ *D'a-tocma puterî* = puterî egale.

gând, dintr'aceia unul s'aũ cunoscut cum umbla apropiindu-se de împăratul cu vicleșug. Așa decĩ prinđându-ĩ și dându-ĩ strinsóre¹⁾, a mărturisit lucrul și cum 'ĩ-aũ trimis Decebal, iprocĩ.

Atuocea decĩ adoara²⁾ sculându-se Traian cu mai mare mult de cât atâtĩ putere ca să'l înterce de tóte cele nescĩmpărări și vicleșugurĩ ale lui, aũ mers asupra lui și s'aũ jurat (đic) că pĩnă nu va desrăđacina și pe el și pe tot acel rod de ómenĩ nu se va lăsa, cum în cea de apoĩ aũ și făcut.

Inșă Romanĩi temându-se și de aceea așa aũ făcut, așa adecă-te ca nu cumvași v'odată când ar începe a scădea și a se mai pleca împărăția lor, ei aflând vreme, ca nisce nedomoliți și nedomeslicĩ vrăjmași pururea nevindecați către Romanĩ, ar fi făcut rescumpărare tuturor aũ pățit de la dĩnșii și ei ar fi silit nu numai a surpa de tot împărăția romană, ci și numele roman să'l stingă și să'l pĩardă dupre fața pământului, cum și alții aũ silit a face ci n'aũ nemerit.

Acestea dară împărăția socotind și sfātuind aceea mai timpuriũ ei a o face de cât alții, la cale pusese să o facă, precum aũ făcut și în vremile cele ce împărății monarhĩ încă la Roma nu era :

¹⁾ *Dându-ĩ strĩnsoare* = apucându'l de scurt. — ²⁾ *Adoară* = a doua oară.

ci numai ales-aŭ-boerime, și capetele cele mari ocâr-
muia împărăția (cariŭ aŭ ținut așa duple uciderea
craiuului Sextus Tarcvinie, celui ce-ŭ dicea și Tru-
fașul, carele aŭ călcat casa Lucreției, romaneŭ ceŭ
cinstite și înțelepte).

Multă mulțime de anŭ pînă la Iulie Cesar, fiind
atunci dară voevod oștilor romane Scipion Africa-
nul, acolo în Africa mergînd, de unde și numele
African aŭ remas, și biruind cu mare putere domnia
și tăria cartagenilor (ce înfloria și ea atunci cu
multe bunătăți). Insa Romanii din fața pămîntului
și marea cetate aea aŭ sfărâmat, și totă biruința lor
aŭ risipit. Așa Numanții, cetăței mari și frumoșe în
Spania Scipion Emiliu și minunatului pe atunci Co-
rintul în Elada Mucie, aŭ făcut, din temelie sfârî-
mîndu-le și risipindu-le pentru că supuse fiind lor, ele
se viclenia și ucidea pe Romanŭ; și altora ca acela
așa aŭ făcut, măcar că Romanii acilea mai mult ca
să dea gróză și spaimă vrăjmașilor și supușilor lor
celor neascultătorŭ le făcea; căci într'alt chip aea
împărăție forțe a stătu direaptă și milostivă, și era
privighetore în toate cele cuvioșe și drepte, mai mult
de cât toate al'alte monarhiŭ și stăpîniri cât aŭ stătu
în lume și pînă astăzi staŭ, precum toate istoriile
câte scriu de dînșii pe larg arată. Afară dîc du-
pre ce aŭ eșit Samodrații împărații, aŭ ¹⁾ mai bine

¹⁾ Aŭ = saŭ.

tiraniî, cum le ȕic, cã apoi ei apucãnd împãrãtia și vrënd fiește-carele a împãrãți cum 'i va fi voia nu duple cum legile și obiceiurile lor era puse. Atuncea decî uniî dintr'nșii nu domni saũ omenii se par cã aũ fost, ci mai rõi și mai crudî de cãt fielele cele nedumestecite și mãniose, și decãt aspidole și vasiliscii cei otrãviți și veninați, cã a fost Caie Caligula, Domiție Neron, Domițian, Diodochian și alții ca ei mulți, și nu numai la dînșii aũ fost ca aceia, ce și la alte neamuri și domniî, precũn și pînã astãzi unde și unde nu lipsesc de a fi de acei cruđi tigri și veninați balauri, stîrpituri și terata fiind din neamul omenesc, iar nu rod omenesc.

Așa darã sculãndu-se Traian cu tãtã puterea-i și în mai înauntrul țãrei intrãnd o datã și altã datã, mare și tare resboiũ cu Decebal avẽnd, nu puținã vãrsare de sãnge dintr'amẽndouã pãrțile s'aũ fãcut. În cea de apoi însã, Decebal biruindu-se a fugit, trãgẽndu-se cãtre Beligradul Ardealului, cãci acolo era și scaunul Crãiei. Ci nici acolo nu s'aũ putut mântui, cã iatã óstea romanã trecẽnd munții Carpați (cã așa acești munți toți cariî curmãzã ¹⁾ țara acẽsta de catre Ardeal se chãmã, duple cum scriũ geografii), și acolo arđẽnd și sfãrãmãnd, nici acel

¹⁾ *Curmãzã* = hotãrnicesc.

Decebal aŭ mai putut scăpa ; ci pe el prindându-l
dic cum să'l fi omorît, alți dic cum el însu-și să-și
fie făcut mórte, dupre atâtea nenorociri ce i se în-
tîmplase și vedea că tot și cu totul se pierde și
cum-că totul va cădea în mâna lor pre urmă, ci
viu să nu fie.

Atunci decî începînd mai vîrtos și cu d'adinsul
a cerca și avuțiile lui, dic cu multă sumă și mare
bogăție să se fi aflat acolo in camările palatelor
lui, și multe și ascunse dic că aŭ fost, cari le-aŭ
descoperit și le-aŭ ivit unul dintr'aî lui ómenî,
pentru că fórte ascunse le ținea. Acest fel de meș-
teșug de a le ascunde barbarul aflînd, adecă-te,
dic, că acolo în apa ce trecea pe lângă palate,
abătînd ântîiŭ apa de a cura printr'alt loc, mare
fórte grópă făcînd, și cu lespeđi pardosind'o și pe
d'asupra bine tocmind'o, și acolo mult fórte în-
tr'insa aur, argint și alte scule ce știa că de apă
nu se strică punea, care ascunđétóre fórte cu nevoc
era să se afle, mai vîrtos că nimenî nu o știa ;
pentru că, când o aŭ făcut, robî aŭ dus de o aŭ
săpat, și apoi pre toți aceia aŭ pus de i-aŭ omorît,
ca să nu iasă cuvîntul și acea taînă la nimenî a-
fară.

Ci iată că nici o taînă, nici o ascunđétóre lu-
mescă, dupre nemincinos cuvîntul Domnului, la
Luca 8, nu e, care să nu se afle și la iveală să
nu iasă.

Alții dic că le-au ivit și le-au spus un boier mare roman, ce în mulți anî l'au fost fiind acel Decebal acolo rob. Acesta dară pôte fi, că domirit și mare om fiind, și ca acelea mult va fi iscodit ca să scie și să pótă cunósce, pînă în câtă putere avea acea crăie de se punea așa tare în protiva romaneî împărății de a se lupta și de a se apăra.

Deci și acelea spuindu-le și aflându-le, le-au luat romanii și câte au cunoscut că ar fi de zăticnelă lor tóte au stricat și le-au dărîmat.

Așa deci Traian supuind și desăvîrșit domolind tótă Dacia, și socotind ca să o tocmescă într'acel chip de la care să nu aibă alte turburări nici să le mai vie alte grijî, au poruncit de primprejururile biruințelor sale de au adus romanii locuitorii de s'au aședat aici, și dintr'a sa óste au lăsat cât au trebuit de a-i lăsa, ca să se așede aici, rămîind locuitorii ai acestor țeri, cari și pînă astăzi se trag, cum vom arăta dintr'aceia.

Inșă nu că dóră din Daci nici unul n'au mai rămas, cât pustiindu-se de tot, și ne mai rămîind ni-menî cine au locuit aceste pămînturi, au pus Traian și au aședat romanii, ci numai a lor crăie să nu mai fie, nici capete dintr'inșii poruncitorii să nu rămâe, nici a lor nume de stăpânire să nuse auđă, ci numai de Romanii.

Iar și din ei alți au muî rămas că iată și Li-

cinie de neam Dac se trage, cum scriu mulți, însă de proști ómenī era; iar mai apoi la Roma mergând și la mari ómenī slujind, fiind póte și om de slujbă, așa a ajuns de mare cât și pe Constanta, sora lui Constantin împăratul cel Mare a luat, pe carele și om împărăției l'aú făcut, și în protiva lui Maximin tiranul l'aú trimis cu óste, și la Tars l'aú biruit. Inșă nici din peptul acestuī Licinie aú lipsit tirania, că și către alții crud era, iar către creștinī nesățios gonitor ¹⁾ și muncitor ²⁾.

Inșă marele Constantin nu l'aú lăsat așa; ci împreună cu fiu-séu Crispu, cu mare óste în protivă-ī aú mers, că și el cu óste eșindu-le înainte la Odrăi, având mare răsboiū, l'aú biruit fórté pe Licinie.

Fugind deci el în Bitinia, iar începe a strînge óste; însă vędând că nu-ī va merge, trămite pe soția sa la fratele séu Constantin de a-ī face pace și-īartă viața, însă cu acéstă tocmélă ca fără dregătorie să șadă să se odihnéscă, la Soloni, dându-ī loc. Iar el réu fiind învățat și neastîmpărat în rele, trecënd câtă-va vreme, iar începe a se mișca spre turburări și a-și strânge ómenī asemenea lui. Inșă ai lui Constantin ostași, fiind la Solonī păđitorī, acolo l'aú ucis și aú stins și pe acel tiran ca pe Dioclițian, Maxentie și Maximin, curățînd lumea

¹⁾ *Gonitor*—persecutor.—²⁾ *Muncitor*—călău.

de împuțaciunea tiraniilor, ș. c. l. Acest dară Licinle, cum ȝisem, aũ fost de neam Dac ; se vede că fõrte puținĩ rãmãsesse (ȝic istoriile) de atãta amar de anĩ ce într'ĩnșii atãtea oști și nespusã mulțime de vrãșmași aũ tã u i aũ bulucit ¹⁾, pe cari cu sabie și cu foc i-aũ sans. Și încă din câțĩ și rãmãsesse, cum s'a ȝis, dõrã cu vĩața numai ce era, cã încă tot sub nemilostiviĩ ostași se mistuise și se topise.

Așa darã Traian aũ așeȝat locuitoriĩ romanĩ în Dacia, cum țõțĩ istoricii adeverezã, și ațevea și pĩnã astãđi în Ardeal, în multe locuri, se vėd în pĩetre scrise, epigramate și altele în numele lui cum și la Cluj, ȝice Gulielm și Iõn Blat, în noul atlas, cã d'asupra unei porți acestã epigramã a lui Traian se vede scrisã (ĩnsã latinesce).

.
.

Și aci apoi Traian sculãndu-se s'a dus în părțile Rėsãrituluĩ cu o a doua mare oștire, unde Armenia tõtã aũ luat și Asiria, pĩnã și din Arvile parte aũ supus.

¹⁾ *Bulucit* = grãmãdit.

De Dacia pe scurt aicea iară voiū mai arăta, cum ȝice
că aū fost de mare ȝi cu ce părți s'aū hotărit

Filip Cloverie, geograful ȝi pe Dacia scriind
ȝice: Dacia pe din colo de Dunăre se hotăresce
cu Mesii. Daciū însă, ȝicea, neam Schitic este, crud,
vrășmaș ȝi barbar, iar țara acea Dacia, despre
Médă-nópte se hotăresce (pînă la un loc va să
ȝică) cu munții Carpați ȝi cu apa Prutului (adecă-te
despre țara Leșescă se cotesce); despre Răsărit,
iar ȝice, cu Prutul se hotăresce ȝi cu Dunărea. Ce
aici acest geograf se vedesce că fórte gresesce,
pentru că cât-vași scurtédă din cât aū ținut ȝi ei
atunci, de vreme ce nu pînă în Prut, ȝi pînă as-
tăđi se vėd ținuturile, ci pînă în Nistru de nu ȝi
în Nipru, cum mai sus s'aū semnat dintru a lui
Bonfinie istorie, că între Nipru, care dă în Marea-
Négră, se cuprindea Gețiū, ș. c. l. Ce mai bine este
ȝi mai cu socotélă să se ȝică că, de către Răsă-
rit, se hotărasce cu Niprul aū cu Nistrul măcar,
adecă-te despre Vozia ȝi despre Crēm. Iară de a
greșit Cloverie ȝi de acésta ca ȝi de altele multe,
nu este a ne minuna nici atāt a-l huli, căci ȝi de
acésta arătat-am pricina mai sus din ce vine; a-
decăte, pentru că acești scriitorī cari scriū mai tóte
si de tótă lumea câtă pînă astăđi ca cunoscută

este, n'aũ umblat sã vaçã ei înșii cele de care scriũ, care nici cu putințã este cuivașĩ în lunie sã pótã umbla tótã lumea, și tóte așa pe amëruntul sã le pótã vedea și ști, cât nici într'una nici sã greșescã nici sã caçã. Ce darã acestea mai mult aușindu-le de la alții ce umblã, unii într'o parte alții într'alta, unii cu neguțãtorii, alții ca sã vadã numai lumea, întrébã și scriũ ale lumii locurile, orașele, apele, munții, neamurile, obiceiurile, legile lor, róda acelor pãmênturi ce dau, ce lucruri se aflã, și ca acestea de tóte. Decĩ ca acelea de la unii într'un chip, de la alții într'alt chip, dupre pãrerile ómenilor cum sunt alegêndu-le și lãudãndu-le lui încã ce-ĩ este pãrerea cã ar fi mai adevêrul, ñice și scrie.

Decĩ, care este bine și dréptã, ea stã așa nemușcatã, iar carea greșitã și smintitã este, trebuie ceĩ ce mai bine vor ști de acel lucru sã îndrepteze și sã dirégã.

Insã de cãtre Miadã-đi, Dacia se hotãrasce cu Dunãrea, și de cãtre Apus, ñice Filip, cu apa ce se chiamã Patisul, întru care hotare cuprinde-se astãđĩ, ñice, partea a țãrei Ungurescĩ, mai ñisa și Ardealul și Valahia (adecã-te țara acêsta) și Moldova; însã *Valahia*, acești geografi, și mai toți storicii cãți scriũ de aceste țãri, ñiceau și Moldova și ceștea; apoi o împarte în douã, una de

sus, alta de jos, îi dic. Le dic și mai mare și mai mică: cea de sus, adecă-te și mai mare, Moldova; cea de jos și mai mică, țara acésta *munténescă* numind, cum mai dic mai mulți așa; că româ-néscă numai locuitorii ei o chîamă, și dóră încă unii din Ardelenii românî, pentru ca aceia și aceștia numai când se întrebă ce este? ei răs-pund *Român*; iar Moldovenii se osibesc de se răs-pund *Moldovenii*; se vede că și ei sunt de un neam și de un rod cu ceștia; cum mai înainte mai pe larg vom arăta cu mărturiile multora.

După ce a aședat Traian pe Romanii în Dacia, cum s'aũ ținut și pînă când tot așa aũ stăcut.

Traian Ulpie aședând decî Romanii locuitorii aici și puind capete și cârmuitorii romanii tóteii Dacii, (însă nu craiũ, ci numai voievođii, precum și prin-tr'alte țării supuse ale lor era, după crăie ținut mai mic făcënd), s'aũ întors, și iară la Dunăre viind acolo de cea parte aũ făcut Nicopoia, pre-cum și alții istoresc, și Bonfinie într'a treia decadă, a adoua cărți a lui, carele scrie: Nicopoii două sunt, una mare, alta mică se chîamă; cea mare dincolo de Dunăre, cea mică dincóce: și cea mare Traian, cea mică Adrian aũ zidit, în pomenirea

supunerei acestor țări, (se vede și Bonfinie dintr'altor scriitori dize, dize și el). Inșă și acel Adrian, ce se dize că a făcut și el cea mai mică Nicopoie carea, după dizele acestor istorici, îmi pare să fie ce-î dize astăzi *Turnul*, carele dincóce de Dunăre împotiva Nicopoei este; acela dară era nepot lui Traian de nepot, căruia așa era numele: *Publie Elie Adrian*, carele după Traian el aș stătit împărat. Ci dară de cređut este că, vrând ale unchiu-său fapte și lucruri să le mai întărescă încă și să le păzescă, și acea Nicopoie aș făcut, și altele aș întărit și aș ținut pe multe locuri; și la Roma cum se vede om foarte învățat, înțelept, bun și ostaș mare era, precum și în viața acestuș împărat câți scriu, se vede pe larg cum aș fost vrednic și de mare.

De acolo apoi sculându-se Traian, iar cu mare putere, către părțile Resărituluș s'aș dus, precum puțin mai sus am semnat, unde și pe Armeni și pe Parți pînă la Arvile aș supus. De acolo iară câțvași trecând, iarăș gătindu-se bine de oștire, aș mers către Asiria, împotiva Ovreilor, cariș ridicase cap împotiva Romanilor ce se afla la Egipt, la Kiriniș și la Kipru, cariș dize că aș fost ucis ovreiiș pînă la 40.000 de ómeniș și nu numai atât aș făcut, ce și carnea ucișilor aș mâncat, și cu sângele lor pe obraz s'aș uns. — Acésta dara

crudă și vrășmașă obrăznicie și cutezare a Ovreilor, a făcut pre Traian de cu mare putere a mers asupra lor, ca să potolască acea răzmiriță ¹⁾ și să-î pedepsască.

Miră-se însă mulți de acea sculare a Ovreilor și grozăvie ce făcuse și Romanilor și Creștinilor, cătora se aflase atunci într'acele părți, de îi ucisese așa, ce îndrăznire și nesfială să fie fost? că iată de la Titu-Vespasian, dintr'al doilea an al împărăției lui pînă la 18 ani a lui Traian ce era atunci, numai ce trecuse ani 34, și nu se dumișia nici își aducea aminte ce pășise; ca atunci ei iară sculându-se și ridicând capu, a mers asupra lor acel împărat Titu, fiind de la Christos ani 72, și, ocolind Ierusalimul și cetatea, o a sfărîmat, și biserica cea mare ce avea atunci Ovreii o a ars și o a stricat, și a tăiat atunci Romanii mai mulți de 300.000 de Ovrei, cum pe larg istoriile dovedesc. Ce dară Ovreii cu acea nu se îndestulise, ce și în scurtă vreme acea iară ca acelea scornise și făcuse, cum mai sus s'aŭ șis: ci pôte fi, cum șice și Carion în cronica lui în viața lui Vespasian, unde mai pe larg ceva aceste istorice: că fiind de la Dumnezeu să pașă, cei ce sunt

¹⁾ *Răzmiriță* = rescolă.

vrășmașii lui, cum era ei lui Christos Domnul și Dumnezeuul nostru, acestea spre peirea lor le în-tărita și le făcea, ca să se rescumpere desăvârșit sângele cel nevinovat a spășitorului¹⁾ lumii, ce pe cruce l'aũ vërsat nelegiuții Ovrei.

Intr'acelea decĩ gătindu-se Traian și spre acea vrënd a se porni să mërgă, bóla idropiei viindu-ĩ, și pînă la Cicilia mergënd, acolo aũ murit, împă-rățind anĩ 19 și șase lunĩ.

Aceste trei maĩ marĩ oștiri făcënd el cât aũ împărățit, adecă-te a Dacilor, cum s'a đis, a Armenilor, a Parților și aceasta a Ovreilor, de ar fi maĩ trăit ar fi săvîrșit, afară din altele multe ce maĩ micĩ le socotĩa, și afară din câte încă maĩ 'nainte de a fi împărat, nenumërate rësbóie ce a făcut, trãmìțendu-se încolo și încolo Hatman mare aũ sãrdãriũ, cum i đicem, și maĩ 'nainte și împărățind Nerva cel bun, drept și milostiv împărat și către creștinĩ blând, și făcëtor de bine, carele pe Traian, după dñsul a împărăți el l'aũ ales și l'aũ lãsat în scaun.

Inșã mórtea lui Traian aũ zãticnit atunci óre-și ce vremea de aũ maĩ zãbovit acea oștire pînă a merge la Ovrei, iar nu că dóră aũ remas lucrurile așa lãsate și îngãduială s'aũ dat acelor viclenĩ

¹⁾ *Spășitor* = ispășitor.

Ovrei, ca, deprinđându-se cu d'acelea, să rămâie în nărav.

Ci iată *Eliu Adrian*, nepotul de nepot a lui Traian, cum s'aũ ȃis, stând dupre dînsul împărat, și trecênd ore-și-ce vreme pînă a-și tocmi altele ale împărăției, fiind prospăt împărat, că era destule turburate atunci, mai vîrtos în Asiria, începute încă de Traian, unchiu-sëu fiind; decî numai decăt spre acel resboiũ s'aũ gătît. Se vede că ȃic că pînă a merge el încă acolo însu-și, din Britania chiãmând pre un Iulie Sever voevod, ostaș fôrte și vrednic, l'aũ trãmîs în Siria ca să mai potolëscă acea turburare și gâlcëvă ovreiască, ce nicî acela n'aũ cutezat bătăie mare să facă cu acei prea îndrăsneți tilhari, ci aũ lungit rësboiul, între care vreme puterile ovreilor se mai întărise.

Așa decî apoĩ, Adrian mergênd în Siria cu mare și tare gătire, luând multe alte costaie ¹⁾ și stricându-le, apoĩ aũ mers de a ocolit cetatea care-ĩ ȃicea Vetoron, trei ani și șase luni bătêndu-o, fiind tare și cu mulțime de ómeni pázitã, cum ȃice Carion. Acolo mulți decî în bătăie perind, și mai mulți de fóme și de ciumă murind, cu sila și cu biruință o aũ luat. Și acolo aũ ucis și pe capul turburãrei și al vicleniei, căruia era numele Ven-

¹⁾ *Costaie* = cetățui.

cohar; alții acestuia i ȕic Coteva, căruia apoi pe urmă Ovrei i ȕicea Vencomba, adecă-te fiul minciunei, cum îl tîlcuesc ei, căci că el mai 'nainte se trufia și ȕicea că este Mesia mîntuitorul Iudeilor.

Însă duple ce s'aũ luat cetatea și cu bătăile de afară ce se făcuse, puind de a număra morții să vaȕă câți vor fi, s'aũ aflat ȕic 500.000 de Ovrei, afară de cei ce de fόμε și de ciumă aũ murit, pe cari nu i-aũ putut mai număra, și atunci puterea ovreiască cât mai fusese s'aũ sfărîmat și s'aũ sdrobit. Acestea Carion în viața lui Adrian ce o scie (măcar că cum pe scurt), le istoresce; iar Ioan Zonara, om învățat și vrednic credinței dintre istoricii greci, ȕice și el unde scie viața lui Adrian, că, afară din câți de fόμε, de ciumă, de arsuri aũ murit, numai în bătăi, câți aũ căduț numărându-i, s'aũ aflat 580.000 de Ovrei, și cetăți le-aũ luat 50 fôrte tari; iară costaie și sate mai alese care avusese, 985 le-aũ sfărîmat, ș. c. l.

Așa dar Dumneȕeũ părintele scie rescumpăra sângele fiului său unuia-născut, și așa scie fiescăruia din vrăjmașii lui a respăti și a da, și celor ce porunȕile sale calcă a aduce plătind păcatul părinților pe feciori, pînă la al treilea și al patrulea neam, cum singur Dumneȕeũ ȕice, la *Numere*,

capete 14, și la al doilea zakon, cap. 5, pre cari încă îngăduindu-î și lăsându-î în viață câte o dată, și în părere se vîd că sunt cevași norociți, care acea o face noianul bunătății și adîncă înțelepciune a lui Dumnezeu, pentru ca dóră s'ar pocăi ómenii și de la întunericul relelor s'ar întorce la lumina bunelor; iară ei neluându-o că acea îngăduială este despre partea milosârdiei ¹⁾ lui Dumnezeu, ci din destoinicia lor, când se vîd așa, prind nărav și așa numai curmându-l de la dînșii cad și ca într'acele stingeri, și cu sunet se pere pomenirea lor, cum cîntă și împăratul prooroc David în psalmul nouă, precum și Ovreilor s'aũ perdut, vedem, împărăția, stăpînirea, preoția și alte bunătăți multe, și pînă la sfîrșitul lumii vor fi pierdute și stinse, iar de noi, cari credem într'însul fiul lui Dumnezeu, fie-î milă și pază lui află-se pururea cu câți invેțăturile și poruncile lui țin și păzesc!

Acestea ce ȕicem pînă aici, pentru alți dóră se pare că am eșit din vorba noastră, însă nu gîndesc că fără cale sunt puse, de vreme ce acestea și mult mai multe de cât acestea, măcar de am putea sci luminând mintea noastră cu cale ce în lume mari fapte de mari ómenii scrise aũ rămas, și

¹⁾ *Milosârdia* == milostenie.

acestea voia lui Dumnezeu îngăduindu-le, ca iar prin ómenī minunile séle să săvîrșească și să rămâie cunoscute rodului omenesc, tótă învățătura și sciința descoperindu-le și în lumină puindu-le și lăsându-le, ca să putem încă cunósce și să scim lucrurile bunilor și a reilor, a vrednicilor și a nevrednicilor, ale legiuitorilor împărați și ale tiranilor; ca pre cei buni și vrednici să lăudăm și bine să cuvîntăm, și pre cei răi și cruți să ocărîm și rău să-i pomenim; așijderea ca relele să gonim și să fugim, iar bunele să îmbrățișăm și să urmăm.

Așa dară, cum s'aú đis, Romanii aici aședându-se mulțime de ani subt acea împărăție, ascultătorii aú fost; însă, într'acea cursóre de ani, pînă când iar s'aú mai descoperit numele acestor locuitorii de aici, ce se vor fi făcut și ce se vor fi întîmplat nu sciu, că nici scris nici pomenit de alții nu aflu. Inșă se vede cum aicea de la Roma viind ocârmuitorii Țărei, mari ómenī și de mari neamuri veniaú (cum se va arăta și de Corvin, după cum scrie Bonfinie); că aceia dară viind pre aci, se aședaú și ei, locuitorii pămînturilor acestora făcându-se, cum și printr'altă parte așa neamuri mari, de multe orī mutându-le de prin moșiile lor, acolo se alcătuiaú și se aședaú; și nu numai la Romanii aceasta se vede că aú fost, ci și la Elinii și pe la alte roduri omenesci. La Elinii, cum după

Alexandru Macedon voievozii lui cei mai aleși prin țările cele mai mari și mai bune în Asia au rămas și s'au așezat, precum Ptolomeiul Lagos la Egipt, Antioh în Asiria, Antigona la Pamfilia, și alți mulți într'acele părți, și feciorii și nepoții lor pe urmă multe neamuri moștinire au rămas în acele țări. Așa și aici dar, au rămas de aceia, și pînă în vremile duple urmă s'au tras; și d'ora vre-o rămășiță de a acela și pînă astăzi, de nu aici iară în Ardeal pot fi, cum unii din Hațeg adevereză și se țin să fie.

Acum dară, acestea și aceștia așa viind și fiind, iată mai încóce numele *Vlahi* le-au răsărit, și așa și pînă astăzi se trage. Ci dar, ce de acest nume se țice, și de când acesta le-au rămas mai osebit al lor, de nu le țic alții acum nici *Daci*, nici *Geți*, nici *Romani*, ci *Vlahi* mai ales; iată istoricii ce țic de dînșii și geografii, voiú arăta măcar că ei între dînșii în țice se vrăstează ¹⁾.

Vlahii de unde se țic *Vlahi*, sau alt nume iar mai tot așa, căruia scriitorii cum le-au plăcut puindu-le nume, cum și mai ales de unde se trag ei.

Anteiu Antonie Bonfinie, într'a doua decadă la a patra-î carte țice: «Așa din leghiónele ²⁾ locui-

¹⁾ *Se vrăstésă* = să contradică. — ²⁾ *Leghiónele* = legiunile.

torilor ce de Traian și alți ai Romanilor împărași erau duse în Dacia, Vlahii au isvorît, cărora Pius dice că de la *Flak*, cuvântare Nemțescă, vine *Vlahi*, că așa au vrut să le țină. Iar noi (dice el) în protivă am socotit a le ține, adevă-te etimologia făcându-o de la cuvântul grecesc ce se ține¹⁾, adevă-te aruncând săgeța, pentru că foarte erau iscușiți în meșteșugul săgetatului. Iar unii (tot ei ține) că numele să le fi pus acesta *Valahii*, după fata lui Dioclețian, ce o cheama așa, care o mărtașe după un Ioan, Domnul ce era atuncea acestei Dacii; acestea Bonfinie ține.

Carion, în cronica lui, într'a patra carte, în viața lui Isacie Angel, Împăratul Țarigradului, ce scrie, ține acestea de Valahia: «Anteu dară cât eu îmi aduc aminte, întru această istorie în care se numesc *Vlahii*, cărora scriitorii grecesci *Vlahi* și *Blahi* le ține, de unde numele lor în acea vreme, cu ce privilegiu s'au ivit și s'au cunoscut acestea, sau când acest neam între Nistru și între Dunăre au stătu locuitor, eu cu adevărat nu știu, drept că locuiesc în vechia Dacie carea pe urmă o au ținut Goții, ș. c. l.

Și mai jos iar scrie și ține: «De începătura acestui neam mie mi se pare că necuvios este a

¹⁾ Cuvântul lipsește în manuscris.

ȕice ca împărații răsăritului, adecă-te ai Șarigradului, înțeleg pe Goșii, gonind pe uniile duple acele pământuri, pre alții tăind, locurile acelea duple vechiul obiceiul le împărția ostașilor bătrînii, ca de acolo plata lor să-șii iea. Dar eul ȕic că, cum Turcii dau acum Spahiilor lor Timaruri (de la aceia duple atuncea luând pildă), și mai virtos pe acolo îi aședău împărații (ȕice) ca să potolască și să stingă gâlcevile ce adesea făceau Sarmații (adecă Leșii), între cariile ostașii mai mulții erau Romanii precum și limba adeverința le este, carea din latinească stricată este. De la aceștii Romanii, dară, purces este numele Valahilor; iar acum ȕic, ȕice unii, că de la Flak, voevodul lor, se trage numele, acea ca o poveste este. Mai ȕice iar că necunoscuții erau Valahii pînă când în odihnă ascultau de împărații Șarigradului; dar iarăși cunoscuții fură și la lumină veniră dacă începură a se amesteca și a se adaoge cu Sarmații vecinii lor, de cari fură și îndemnații să se despartă și să se desbată ¹⁾ de sub ascultarea împărăției, cari și începură a o face, ș. c .l.» Mai ȕice și aceasta: «In vremile de apoi, un neam al Vlahilor era în două împărțit și în două domnii osebit: ci dară cei ce către răsărit și către miadă-nópte locuesc, Podoliei

¹⁾ Să se desbată = si se scuture.

vecinî, *Moldavi* se chîamă; iar ceî ce către mędă-
đi și către Transilvania (cum se chiamă) *Valahi*
se numesc;» și ca acestea acel Carion scrie și đice.

Inșă, acesta și alții mai toți ca acesta istoricî
din cești mai dincóce anî, istoresc lucrurile Vala-
hilor, de când au pogorît domniî din Ardeal a
locui acestea, dupre cum arată și scurte letopisi-
țele acestor două țări, că pogorînd eî pe aici și
coprinđend locurile și pămênturile acestea, cu ce
puterî vor fi avut aceia atuncea, și adăogându-se
de prin multe părți ómenî pentru bilșugul ¹⁾ și bun
lăcașul acestor pămênturî, mai vîrtos și crescênd
domniile, s'aũ făcut și ele puternice, dupre cât și
locul le-aũ ajutat; că iată că micî și înguste dom-
niî pe lângă alte craiî și împărații, și se vędu și
sunt; iar marî și tarî lucrurî, și Domniî acestora
aũ lucrat și aũ făcut óre-când, cum mai 'nainte
se vor vedea faptele lor.

Martin Kromer, carele de *Ijderania* ²⁾ și de lu-
crurile Leșilor și viața crailor lor istoresce într'a-
două-spre-đece carte a lui, unde și viața lui Cazi-
mir craiului cel mare scrie, vrênd să arate și el
Româniî aceștia, aũ cum le đic eî *Valahi*, de
unde se trag, acestea đice:

«Dacia, după cum o scriũ vechiî geografî, Apa

¹⁾ *Bilșug* = belșug. — ²⁾ *Ijderania* = origină.

ce ȃice cu rescump ratul Dacilor, nici cum nu o va dovedi din cele ce mai sus ȃic: una, căci iar  el a  ȃis că din mai su ii anii ce at tea resb ie între ei s'a  făcut, ei s'a  sorbit  i s'a  stins; pentru care Trajan a  adus apo  nesocotit ¹⁾ mulțime de Romani dupretutindenea, de i-a  a e at aici locuitori cetăţilor  i p m nturilor st p nitori. Dar dacă a  fost a a stin i  i topi i c t mai nimeni de acei Daci a  fost r ma i, iar de a   i fost pu ini r ma i, săraci  i becisnici²⁾ a  fost r mas  i accia, cum de cre ut este, precum mai to i scriitori  ntr'ac sta se potrivesc de istorisesc, c nd luară dar  at ta putere,  i c nd li se  ntor se tăria de să' i pot  rescumpăra  i isb ndi pre at ta sumă de Romani  i at ta putere ce era a lor  i acolo de pază  i de oc rmuitura lucrurilor? Mai este încă  i ceea ce ȃice c , subt Gratian, Go ii o a  cuprins  i o a  luat; este dar aici să  ntreb m, iar pe acest Martin, dar de la cine a  luat? Că de va ȃice de la Romani, iat  dar  că nimic barbarii nu ' i-a  fost rescump rat pe Romani, ci iar a Romanilor a fost; de va ȃice de la varvari, adec te de la Daci, dar  ce treb  a  avut a ȃice c ,  mpar ţind Gratian, Go ii a  luat Dacia, de nu a  ȃis mai bine: Dacia care a  fost luată  i cuprinsă

¹⁾ Nesocotit  = nenumărată. — ²⁾ Becisnici = slabii.

de Romanî, și iarăși 'și-aŭ răscumpărat-o varvarii, acum o aŭ cuprins Goții.

Și nici acésta o va putea dice, căci cum s'aŭ ȝis din istoriile altora și Daciï dintr'o fântână cu Goții sunt, încă mulți și Goți pre atuncea le ȝicea, că tot Schiți erau, și tot dintr'a răsăritului Schiție aceștia toți aŭ isvorît, cum și Ungurî și alții, cum se va arăta : măcar ca acum mai ales Goții, Sveților și Danilor ȝic ; încă și la Crîm ¹⁾ de acea ôre când aŭ locuit, cum și pînă astăȝi de la împărații Greciei, ținuturî acolo fiind, Goții le ȝiceaŭ ; creștinî sunt acum, este și mitropolit acolo, grecesc, carele ascultă de Patriarhul Șarigradului, de'i ȝic încă ei *Gotias*.

Deci, dară, să știm că Goții, cînd aŭ cuprins acesteia subt Grațian, de la Romanii aŭ luat, iar Daciï nici aŭ mai răscumpărat, nici s'aŭ mai sculat dintr'acea nici o dată. Ci dară, de aceasta iertându-ne Martin Kromer, căci nu'l credem la cele ce mai 'nainte ȝice de Valahî, adică de Români, cum le ȝicem noi acum, merg cu dînsul ; iară el dar ȝice așa : «Dintr'acea amestecătură a Romanilor și a varvarilor, cu dările și lucrările ce făceaŭ între ei și cu a însurărilor amestecăturî Valahii aŭ răsărit, limbă nouă din cea veche a lor

¹⁾ *Crîm* — Crimeea.

«varvară și Romană, ruptă și amestecată aū, și
«cu acea se slujesc; foarte multe însă țin cuvinte
«latinești. Se vede că și rusescă și slovonescă
«limbă a o ținea obicînesc, aū dóră căci le sunt
«prea vecine și aū multă amestecătură cu ei, aū
«dóră căci de Sloveni și acea țară, precum cele-
«lalte într'acea tragere, carea de la Balta Meoti-
«deî (balta Meotideî se chîema cea care se face la
«Crîm despre partea Cerkezescă și Căzăcescă din
«apa Donului și da în Marea Neagră, căreia și
«Euxin 'î dic); iar Marea Adriatică se chîamă cea
«ce este și 'î dic sînul ¹⁾ Veneției, precum acésta
«în cartea lui cea d'ântéiū mai pe larg a arătat
«cât a cuprins acei Sloveni ce dîce, din cari astădî
«dîce că sunt Sêrbî, Bulgari, Bosnianî, Leși, Ruși,
«Bohemî, Msocalî, Horvații și alți câți-va ca aceș-
«tia. Decî dar, dîce, poate că și aceștia supuși sunt;
«acea fiind și limba lor aū primit, cu carea și pînă
«astădî la biserica romănescă trăesc, ca tótele căr-
«țile bisericescî și tóte citaniile și cântările pe slo-
«venesce le sunt.

«Nicî însă tótă acea Dacie, (iar Kromer dîce),
«acel neam o ține; pentru că partea ei cea des-
«pre apus este Ardealul, ținut al Ungurilor, care
«de Ungurî, de Saxonî (adecă de Sași, că așa
«dîce), de Secuî și de acești Valahî acum se lo-

¹⁾ Sînul = golful.

«cuesce, însă (dice) Valahii sunt fel gros, ostași și vicleni. Iar de unde și când Valahii au început a se chîema așa, nici știu, nici aflu.»

Intr'acésta dară și el cu Carion se potrivește ce dice; însă cam de obște părerea este aceasta (dice iar el): «se vede că de un vechiū scriitor este adeverită, cum de la Flak, carele au Voevod au Domn le era, numele acesta să'l fi luat; carî ân-têiū *Flahii*, apoi stricându-se cuvîntul de varvari veciniū lor, *Vulași* au *Valahii* se chîamă.»

Cu acestea și mai multe și Martin Kromer de pogorirea Valahilor acestora, adecă Românilor, de unde se trag și cum au fost, dice și scrie; și alții ca acesta, că de acestea destule dicînd și scriînd, și mult între dînșii se osibesc, unii unele alții altele povestind pe care nici puțința 'mî este a șede pe toți câți scriu de acésta Dacie, și astădî de acești Valahii, cum le dic, aici să-i adun; căci și vreme prea lungă 'mî va fi a cheltui, că acelea înșirînd și cu mai multe greșeli ale istoricilor voiū da supărare și cunoscătorilor turburare, neputînd ști a cui dîsă va fi mai adevărată să credă și să știe. Iar care va fi din cititorii mai grijuliū și postitor multe de cât acestea a ști, de acésta citescă pe istorici, măcar câți am pomenit și voiū pomeni că au scris de aceste țări, și acolo mai multe va afla de la aceia, și ei de la unii și de

alții adunându-le, și părerile lor aducându-le, și pe unii mai bine că au dis creșdend și pe alții ca pre niște băsnuitoři ¹⁾ lăsând, precum și noi de dînșii trebuia să facem; căci de a'î crede și de nu a'î crede nu este mare greșeală, pentru că acestea nu sunt dogme ale bisericeî sau ale sfinților părinți dișe, cariî cu luminarea duhului sfânt și-au lăsat în știință, ci istoriî politice au scris, unele de la alții (însă cele vechi) aușindu-le, sau scrise fiind citindu-le, altele și eî într'acele vremi ce se întimplă făcându-se, le scriu și istorisesc, se vede că nici acelea nu sunt tôte adevărate drept; că și scriitorii mișcați de osebite poștele și voile lor, unii într'un chip alții într'alt chip tot acea poveste o vorbesc; adecă cel ce iubescce pre unul, într'un chip scrie de dînsul, și cel ce uresce într'alt chip; și de al șeu într'un chip și de străin într'alt chip scrie; și cel ce este mânios, într'un chip întinde condeîul, și cel ce nu, într'alt chip îl opresce; și altele multe ca acestea sunt pricinî, de nu tot un fel toți scriu adevărul. Unde și unde ca acela să se afle așa drept și de obște bun, ca tôte într'o cumpănă pe ce va cunoste să le mărturisescă și să le scrie, lumeî întru negreșită știință și adevăr lucrurile să le lase.

Însă nu mi se păru a lăsa acum pe Lorinț To-

¹⁾ *Băsnuitoři* — povestitorî de basme.

«cuesce, însă (dice) Valahiî sunt fel gros, ostaşi şi
«viclenî. Iar de unde şi când Valahiî au început a
«se chîema așa, nici ştiu, nici aflu.»

Intr'acésta dară şi el cu Carion se potriveşte ce
dice ; însă cam de obşte părerea este aceasta (dice
iar el) : «se vede că de un vechiū scriitor este a-
«deverită, cum de la Flak, carele au Voevod au
«Domn le era, numele acesta să'l fi luat ; cari ân-
«têiū *Flahiî*, apoi stricându-se cuvîntul de varvari
«veciniî lor, *Vulaşi* au *Valahî* se chîamă.»

Cu acestea şi mai multe şi Martin Kromer de
pogorirea Valahilor acestora, adecă Românilor, de
unde se trag şi cum au fost, dice şi scrie ; şi al-
tî ca acesta, că de acestea destule dîcînd şi
scriind, şi mult între dînşii se osibesc, uniî unele
alţii altele povestind pe care nici putinţa 'mî este
a şede pe toţi câţi scriū de acéstă Dacie, şi astădî
de aceştî Valahî, cum le dîc, aici să-i adun ; căci
şi vreme prea lungă 'mî va fi a cheltui, că acelea
înşirînd şi cu mai multe greşeli ale istoricilor
voiū da supărare şi cunoscătorilor turburare, ne-
putînd şti a cui dîsă va fi mai adevărată să crédă
şi să ştie. Iar care va fi din cititori mai grijuliū
şi poftitor multe de cât acestea a şti, de acésta
citescă pe istorici, măcar câţi am pomenit şi voiū
pomeni că au scris de aceste ţări, şi acolo mai
multe va afla de la aceia, şi ei de la uniî şi de

alții adunându-le, și părerile lor aducându-le, și pre unii mai bine că au dis creșdend și pe alții ca pre niște băsnuitoři ¹⁾ lăsând, precum și noi de dînșii trebuia să facem; căci de a'î crede și de nu a'î crede nu este mare greșeală, pentru că acestea nu sunt dogme ale bisericeî saũ ale sfinților părinți dișe, cariĩ cu luminarea duhului sfânt și-au lăsat în științã, ci istoriĩ politice au scriș, unele de la alții (ĩnsã cele vechi) au dișdu-le, saũ scrise fiind citindu-le, altele și eĩ ĩntr'acele vremi ce se ĩntĩmplã făcẽdu-se, le scriũ și istorisesc, se vede cã nici acelea nu sunt tũte adevẽrate drept; cã și scriitorĩ mișcați de osebite poștele și voile lor, unii ĩntr'un chip alții ĩntr'alt chip tot acea poveste o vorbesc; adevã cel ce iubesc pre unul, ĩntr'un chip scrie de dĩnsul, și cel ce uresce ĩntr'alt chip; și de al șeu ĩntr'un chip și de strãin ĩntr'alt chip scrie; și cel ce este mãnios, ĩntr'un chip ĩntinde condeĩul, și cel ce nu, ĩntr'alt chip ĩl opresce; și altele multe ca acestea sunt pricinĩ, de nu tot un fel toți scriũ adevẽrul. Unde și unde ca acela sã se afle așã drept și de obște bun, ca tũte ĩntr'o cumpãnã pe ce va cunoște sã le mãrturisescã și sã le scrie, lumeĩ ĩntru negreșitã științã și adevẽr lucrurile sã le lase.

ĩnsã nu mi se pãru a lãsa acum pe Lorinț To-

¹⁾ *Bãsnuitoři* = povestitorĩ de basme.

peltin din Mediaș, sas de altmintrelea, iar om învățat și destul umblat, carele nu de mult s'aũ pus a scrie, însă pe scurt, cum și el mărturisesce că face într'o cărticea ce 'i dıce «Resăriturile și apusul Ardelenilor, s. c. l.», care cărticea o aũ făcut și o aũ tipărit la Lionul din Franța, la anul de la intruparea cuvântului 1667. Acolea dară, într'acea, ale Ardealului și locuitorilor cine sunt, și câte neamuri sunt, și ce obicei, și ce purtări, și ce legi aũ, cam pe scurt iar mai tóte le atinge și le dıce, măcar că are și el părerile lui, și de ai lui că de ai lui grăesce; însă și de Vlahi, adecă de Români, ca o parte ce sunt și ei locuitori acolo, încă scrie, și acestea dıce: «Vlahii (adecă Români), dıc unii cum de la Flax Voevodul s'aũ numit așa; Enia Silviul ânteiũ acésta dıcându-o, apoi după dınsul nu putini o adevereză, din stihurile lui Ovidie Nason dovedind, carele este fórte bătrın poet. Acela dară, într'o poslanie ¹⁾ a lui, într'a patra carte ce face, dıce: fost'aũ mai mare acestor locuri Flax, și sub acest Voevod țermurile Dunărei fără grije eraũ; acesta a ținut și pre Mesii, adecă pre Sêrbi, în pace credinciosă. Acesta cu arcul și cu sabia aũ îngrozit pre Geți.» Ca acestea dară dıcând acel prea vechiũ poet, Iaũ ei și dıc că de la acel

¹⁾ *Poslanie* = epistolă.

Voevod Flax s'aũ numit aceștia Flakı. Apoi cu vreme de unıř mutându-se aceste slove, adecă-te cea d'ânteiũ, F în V, și cea de la mijloc, K în H, s'aũ chıemat *Vlahı*, așã đic unıř, iar alții de la Blahı numele cum sã le fie rãmas adeverezã, cariř în đilele lui Alexie Comnino, Impãratul Țarigradului, cu Voevodul lor Ioan, carele pre atuncea avea, marı bãntuelı și pagube făceaũ aceı împãrați. Decı, pe atuncea, acel fel de ómenı așã chıemându-se, aũ rãmas și numele acestor locuitorı. » Intr'aceiaș chip și altele ca acestea și mai multe, Topeltin istoresce, și ale altora mãrturiı aduce spre adeverință acestora ce đice.

Insã darã, orı-cãți aũ grãit și aũ scris de aceste țãri, toți đic cum Dacia și Geția (pentru cã mai tot un neam aũ fost aceia mai dinainte vreme) cã o aũ chıemat și s'aũ numit de la acele neamuri Scitice, cum s'aũ đis, adecă-te de la Daci și de la Geți, cariř din partea rãsãritului erau veniți intr'aceste părți cum și alte neamuri multe, aũ dórã mai tóte cãte sunt în Europa, din Asia s'aũ pogorıt. Insã din început, đic, cum se vëd în tóte istoriile și mai vırtoș din scriptura sfıntã, adecã din Biblie, putem cunósce și ne putem bine adeveri cã într'acele părți aũ fost anteiũ mulțimile de ómenı și de acolo apoi a se lãți și a cuprinde lumea și pãmênturile s'aũ pornit. Ci darã, cum s'a

șlis, acest pământ Dacia chîemându-se, și cum Dacii 'l stăpânia cu craii lor pînă la Decebal, cel mai de pe urmă craiul lor, și cum că Traian Ulpie, Impărat al Romanilor, într'a doua oștire-î pre ea desăvîrșit o aŭ luat și o aŭ supus, din crăie, ținut mai mic, cu Voevođi făcënd-o, acestea din cel mai sus ڊise am cunoscut; și cum că apoi Trajan mulțime de Romanî de pretutindenî din biruințele lui a adus aicea de aŭ așeđat locuitorî și paznici acestor țări, din care și pînă astăđi se trag acești Români ce le ڊicem noi, iar Grecii și Latinii *Vlahi* și *Valahi* le ڊic, încă ne-am adeverit din istorici cei mai de credință și mai puțini ce sunt.

Se vede că iară nu lipsesc unii a nu ڊice că acest neam român de acum nici de acei Romanî ce aŭ lăsat Traian locuitorî aici este, ci numai niște rēmășițe de ale acelor Daci și de alți varvari adunați aicea și strânși, pentru că acei Romanî, ڊic, cari erau aici puși locuitorî de Traian, după cătă-va vreme, încă de Galian aŭ fost ridicați și duși în Misia și în Tracia, și într'alte părți, în Elada drept că Goții în vremile aceluî împărat, călcând Grecia, Macedonia, Pontul și alte părți ca acelea, aŭ adus pre acești Romanî ca să gonéscă ore aceia, și i-aŭ pus acolo iară, așeđându-î de oază; și așa aici iară departe de dînșii aŭ rēmas

locurile: ci dară nu dintr'acei Romanii, ci dintr'alți omeni și neamuri, cum mai sus dice.

Maî aduce Topeltin în poveste ¹⁾ și pe un Ioan Zanoski, care dice și tăgăduște, cum Valahiî, adecă-te Româniî, nici cum nu pot fi rămășițe din Româniî ce aũ adus Traian de i-aũ așețat în Dacia, pentru că Galian Impărat, desnădăjduindu-se (dice acel Zamoski), d'a mai ținea pre Dacia (póte fi iar de impresurarea Goșilor, ca și pre aici și alte părți mai sus și apoi și Italia tótă cuprinsese), i-aũ luat de i-aũ trecut Dunărea de cea parte în Misia vecina Traciei, lăsând de tot pe Dacia. Și mai dice încă că Daciî, decî aceia cari erau, învêțând de la Romanii limba latinescă, printr'atâția ani lor supuși fiind, și cu dînsa deprindându-se, o făcuse apoi că este a lor de moșie și o aũ ținut; care după aceea mai pe urmă stricându-o într'acest fel, aũ venit și aũ rămas precum și astăzi este, așa făcând cum Spaniî, și Galiî, și Italianiî, adecă-te Spaniolii, Franțozii și Frâncii (că așa le dic ei), aũ făcut; cari neamuri ei încă pînă astăzi n'aũ a lor limbă, de felul lor osebită, nici cea veche ce óre-când vre-o-dată vor fi avut nu se știe, ci dintr'a Romanilor țin, rêu și grozav stricându-o. Decî dară precum Spaniî, Galiî, Italiî nu

¹⁾ *Poveste* = *dovestire*.

sunt Romani, așa nici Valahii nu sunt Romani. Acestea acest Ioan Zamoski dicea, ale-căruî diceri și basme, dice Topeltin și alții, că mai mult sunt de rîs de cât de cređut ; pentru că cele trei neamuri de ómenî ce dicea acela, adecă Ispanii, Galiî și Italiî, fiind fórte vecinî cu Romaniî și supuși de ei, și tot între dînșii ședînd și amestecați umblînd, lesne aceî varvarî limba lor 'și stricaú, vrînd mai mult cu a Romanilor a o amesteca, precum și pîna astăđi se vede pe la mîrginile țárilor carî tráesc cu altă limbă, că lesne íau unî de la alții cuvinte și cu d'ale lor amestecându-le, íți pare că altă limbă osebită lor fac ; și mai chiar vedem că Romaniî din Ardeal, Moldovenii și cești din țara asta, tot un neam, tot o limbă fiind, íncă íntre dînșii mult deosibesc, care acésta cum se vede este din amestecătura vecinilor lor. Așa dară și aceste trei nemuri, ce dîcem mai sus, din prea vecinătatea Romanilor luînd de ale acelora cuvinte, și cu cele de moșie ale lor amestecându-le, și stricîndu'și limba aú rîmas ín cęsta ce acuși sunt. Iar Daciî prea veche a lor limbă osebită avînd, cum o lăsară și o lepădară așa de tot, și luară a Romanilor, acésta nici se póte socoti, nici crede, pentru că și pîna astăđi vedem și auđim (dice Topeltin) că de íntrebăm pe un Valah : Ce ești ? el rĕspunde *Român*, adecă-te Roman, ce nu-

maiă aŭ stricat puŭin cuvântul din *Roman* ŭic *Român*, care toŭ acelaŭ cuvânt este.

Insă acestea ce ŭice Lorinŭ că ŭi a se rĂspunde că este *Român* încă adevereză că este *Roman*, ŭic eŭ că nu este destul cu atâta de a se dovedi că este *Roman*, pentru că vedem ŭi noi aŭl pe Greci aŭa rĂspunŭându-se, cĂnd 'l ĩntrebĭ ce este ? el ŭice *Romeos*, adecă *Roman*, ŭi mare osebite este ĩntre Greci ŭi Romanĭ ; ci numai ŭi ei fiind supuŭi mai pe urmă Romanilor, Romanĭi vreaŭ ŭi ei sĂ se chĭme ; aŭ dĂrĂ dacă s'aŭ mutat ĩmpĂrĂŭia de la Roma la Bizanŭia, aŭ ĩnceput ŭi ei sĂ se chĭme Romanĭ, mĂdularĭ ¹⁾ ŭi parte ŭi ei ĩmpĂrĂŭiei fĂcĕndu-se ; ci dară aceŭti Greci, nu Romanĭ, ci Elinĭ sunt, ŭi mai vĭrtos cei ce ĩn ŭara GrecĂscă, cum 'ĭ ŭicem noi sunt, ŭi dintr'aceia se trag ; din care Ăre-cĂnd ĩn vremile vechĭ ŭi ei prea mari Ămenĭ aŭ fost, ŭi atâta ĩntru ĩnvĂŭŭtura a cĂrŭilor ŭi a ŭtiinŭelor aŭ fost procopsĭi, ŭi atâta ĩntru vitejĭi aŭ fost ispitiŭi ŭi aleŭi, ĩntru ĩnŭelepciunea lumĂscă de iscusĭi, cĂt nici un neam, nici o limbă pe lume, nici-o-dată ca ei n'aŭ stĂtut, precum singur Pavel apostolul de ĩnŭelepŭia ²⁾ lor mĂrturisesce la Corintenĭ, poslania Ăntĕiŭ, cap. I-iŭ, ŭicĕnd : «Iudeiĭ semn cer, ŭi Elinĭi ĩnŭelepciune caută» ; ŭi

¹⁾ *MĂdularĭ* = membrii. — ²⁾ *ĩnŭelepŭia* = ĩnŭelepciune.

de la carii nu numai alte roduri aũ luat învęțaturi și obiceiie, ci și acei Romanii mai adăogându-se și mai sporindu-se de 'nceput domnia și crăia lor, aũ trimis la Atena de aũ luat legi și orânduială, ca să știe cum se pôte ocârmui politica și domniile lor.

De acolo dară, ânteiũ, și de la acea vrednicie a lor eșise acel cuvânt și aceea ce se ȃice *că tot cine nu este Elin este varvar*, care ȃisă ascultându-o Romanii, și lor ȃicea că tot cine nu este Elin nici Roman este varvar; care acęsta se înțelege în tóte cele vechi cãrți, când se citește *Varvar*, că sunt toți varvari afară de Elini și de Romanii. Și acęsta era pentru că atâta erau de învățați, de viteji, de înțelepți, cât nu se putea ȃice Varvari. Dirept că acela este și se numește *Varvar* carele nici obiceiũ are, nici carte știe, nici bărbăție, nici dreptate, nici milosîrdie¹⁾ are, nici frica lui Dumnezeu, nici vre-o bunătate sau vre-o vrednicie pe sine se vede, ci mai mult silisce și trage a trăi în voia și în poștele séle de cât în legi și în dreptăți supuși, cuprinși să fie, nu după neaosa fire omenescă făcând, ci ca un dobitoc va să trăiască, și gândește a trăi. Aceia dară se chiamă și sunt varvari carii sunt așa, măcar de ar și fi vre-

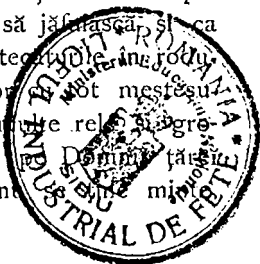
¹⁾ *Milosirdia* = milă.

voi să lepăda, ș. c. l.», aș dori pentru alt-ceva al lor mai oșbit păcat, care noi nu putem ști, nici nu putem pricepe. Ci dară și de acesta ca de altele ce ca acestea vor fi lăsat a mai cerca, pentru că mai adevărată pricină din ce să fie ca acelea, numai singură și adincă înțelepciune a lui Dumnezeu va ști; iară numai atâta se vede că astăzi acel neam atâta este de scăzut, de supus, de hilit și de ocărit, cât milă se face tuturilor celor ce știind gândesc ce au fost și la ce sunt: dăscălia aș pierdut, stăpânirea aș răpus, și de toate câte mai întăiu aș avut slave, s'au desbrăcat.

Iară cari dintre dinșii încă poftesc a ști și a învăța ore-ce aducându'și aminte de cei bătrîn ai lor, și urmele acelora de a vedea bine și a cunoșce ei, în țara francă¹⁾ se duc, și acolo științele învățând, unii, ca să folosăscă rodul lor cevaș, înapoi se întorc și pe alții învață, de la care și pînă astăzi pre ici pre ici se vede că aș câte o școlă de învăță; iară alții acolo rămânând se păpistășesc²⁾, și așa în potriva ortodoxiei acestor-alții a îmboldi și a ghimpa se ascut și scriu, măcar că-i și batjocoresc Francii, dicându-le că dăscăliile lor, adecă de la ei, Elinii, aș fugit și aș mers la dinșii, la Romani, cari odată toți fe-

¹⁾ Francă = latină. — ²⁾ Se păpistășesc = se fac catolici.

ciorii ómenilor celor mari și a domnilor romani mergeau, trimitându-ı părinții lor, în Elada, la Atena, de învăța carte grecă și în știința acolo procopsia desăvârșit; și mulți ómeni mari și domni, cum Pompeiü cel mare, Ciceron și alți nenumărați și împărați cum August, Cesar, Traian, Adrian și alți mulți, în grecesca, adecă în Elinésca limbă, erau știuți și învățați, în carea și cărțile lor tóte și pînă astăzi se țin; însă nu ȕic grecă în césta cum grăesc acum ei, de o aü stricat și o aü grozăvit fórte și ei, măcar că nu știu de unde așa de grozav din cea Elinésca 'și-aü stricat limba; aü dórá și ei pierdendu-și binele și norocul, și robii supuși altora cădënd, 'și-aü amestecat limba cu tot felul de varvari, cum se vede că din tot felul de limbă aü într'insa amestecate cuvinte și așa stricându-și o cu dinsa trăesc. Alții iară din Greci, vrënd să stăpânescă și ei și să se arate poruncitori, neavënd acum mai ales unde, ei prin mijlocul Turcilor în Moldova și în țara Românescă vin, ce de la unii se vede și rămâne și folos în pământurile acestea; iară alții ca să jăfrască și ca să răpească numai vin; și amestecându-le în jocurile acestea, tot pentru luatul lor, nu pot mesetăsi multe rele și grozăvii fac și aduc, și la rele căi duc și sfătuesc. Și nicı-o-dată nu

de câte-va sumă de ani încóce, de când s'aũ cunoscut de aceia într'aceste părți, mai bine cum să nu fie fost lângă Domniĩ din ei, cu cariĩ Domniĩ de câte-orĩ aũ vrut să facă vre-o tiranie sau vre-o crudăitate ¹⁾ sau altă rēutate într'această țară, aũ în neamurile boerescĩ, aũ altor cuiva, cari să nu fie fost și ei, aũ sfetnicĩ, aũ lucrătorĩ; se vede că nici pe aceia dreptatea lui Dumnezeu i-aũ lăsat sau i-aũ îngăduit a procopsi sau a se adaoge casele și neamurile lor ce aũ pe aici, sau pre unde s'aũ și dus ei dupre 'fața pământului 'i-aũ șters, și din pomelnicul vieței i-aũ stins, a-cărora nici case, nici avuții după aici răpite și multe, nici rod dintr'ınșii se mai pomenesc și se mai știũ.

Este și alta mai aievea mărturie de ei, cum știũ și cum pot de frumos și de tocmit a ocărmui și a purta orĩ-ce stăpînire ar avea în mână; că iată numai acele, care și acele din voia și din politica Turcilor se îngăduesc și se țin, adecă cele patru Patriarhiĩ și óre-și câte încă Mitropoliĩ. Decĩ dară, cum le țin, cum le pórta, și la ce stăpîn se află, și la ce cinste le-aũ adus, și cu ce orânduelĩ și canóne, cât într'acele creștinescĩ le orânduesc, nefiind a mea aceasta poveste de a lungi și a arăta, las la înșiși aceia cari le pórta să spue, și ei ale

¹⁾ *Crudăitate* = cruzime.

lor să dovedescă, mai virtos singurî patriarhiî și Mitropolițiî să le mărturisescă. Inșă într'acesta și mult îî putem lăuda și ferici, că încă în câtă supunere și robie se află, sub păgânescul și tirănescul jug al Turcilor, cum nicî biserică fără de multă strădanie și cheltuială nu pot face, și prin multe locurî nicî cruce afară nu pot scóte, nicî alte slavosloviî ¹⁾ ale pravoslaviei ²⁾ și adevăratei credințe creștinescî așvea nu le pot face; iară eî prin tóte acestea și mai multe și mai strînse pátine, credința cea dréptă întru Christos bine încă o cinstesc și cum pot mai curat o țin, orânduelile și dogmele Bisericeî sfinte a răsăritului neclătite și neschimbate le păzesc. Fie dară mila și grija și de eî a aceluî Christos Dumneđeul nostru, în carele nesmintit ³⁾ credem și pentru al-căruî nume nespusele rele și grele trag și pat eî și toți câți sunt supuși varvarei puterî; și mântuesce fiul luî Dumneđeü tot trupul cât subt tiranic jugul lor greu pátimesc și cu înțelepciunea și puterea ta, Dómne, izbăvesce norodul tēü de păgână sila lor ! Dupre mánie, Dómne, pentru păcatele roduluî creștinesc, întórce-ți mila și milosârdia ta către dînsul ! Nu luî, Dómne, nu luî ! ci numele tēü cel sfânt dând slava !

¹⁾ *Slavosloviî* = serbări. — ²⁾ *Pravoslaviei* = ortodoxiei. —

³⁾ *Nesmintit* = neclintit.

Pînă aici dară cerșind ¹⁾ istoria, și aceasta a dice cum cură vorba, și părându-mi că de a le trece tîmpire era, iată atâtea scriind, la alții de mai multe a dice ca acestea le las, și la a noastră de Români istorie iar me întorc.

Insă dară, Valahii, adică Români, cum sunt rîmășițele Romanilor celor ce i-aŭ adus aicea Ulpie Traian, și cum că dintr'aceia se trag și pînă astăzi, adevărat și dovedit este de toți mai adevărații și de creșut istorici, măcar că apoi le-aŭ mutat și numele, *Valah* dicîndu-le, aŭ după Voevodul lor Flaks, cum unora le pare, aŭ după numele fetei lui Dioclițian, cum mai sus s'aŭ semnat. Că scrie Bonfinie că dic alții, aŭ din cuvîntul Galic, adică-te franțuzesc, ce dic *Valascos* Italianilor, adică-te Frâncilor, aŭ măcar altă pricină fie, cum le-aŭ șis, iară ei tot așa sunt. Iar cum Galian împărat să-î fie ridicat pre toți, cum uniŭ aŭ șis, cum mai sus am arătat, că vrînd din Misia și din alte locuri multe din Elada, să gonască pe Goții, cariŭ cuprinsese acele ținuturi, aŭ căci se desnădăjduise de a putea ține pe Dacia, cum dicea cel Ioan Zamoski.

Iar pentru împresurerea acelor Goți, ce și pe aici cuprindea, aceea încă în protiva creșutului și

¹⁾ *Cerșind* = cercetînd.

a socotelei este; pentru-că cum aũ vrut acel împărat așa pe lesne a ridica cu totul atâta sumă și noróde de ómenĩ, cu case, cu copii, așeđați pre aceste locurĩ fiind mai mult de douã sute de anĩ (cã atâta de la Traian pĩnã la acel Galian era, împărățind, cum s'a đis, Traian la anul de la Christos mântuitorul lumei 118, iar Galian la anul 271, dupre cum đice Carion). Decĩ darã ómenii întemeiați ca aceia, și stãpãni mari și bogățĩ făcẽndu-se, și de mari neamurĩ Romane aci întemeiați, sã-ĩ ia Galian, sã-ĩ mute într'alte locurĩ pe toți, și apoi aũ dórã cu acești Romanĩ numai ce era aici vrea acel împărat, măcar și alții ca el de nimica și grozav împărat (cã asemenea era și el cu Neron și cu Domițian în tiraniĩ și în alte hlãpiti¹⁾, scriũ istoriile) sã-și ție împărăția și sã-și pãzescã ținuturile? Cãci, când ar fi rãmas împărăția numai cu ostașii ce avea în Dacia, pe cariĩ alții mai sus trecuți împărați îi lãsase și îi așeđase numai ca aceste țãri sã pãzescã, și ei cu alții ostiaũ, cum din mai sus đisele se cunósce și se înțelege, micã împărăție și de nimica ar fi fost atuncea. Și acẽsta însă este aũ dórã și a acelor Voevođi și ómenĩ mari cariĩ, cum s'aũ đis, cã moștenĩ se făcuse aici, nu mai lesne le era a face ș

¹⁾ *Нлãpit* = rãutãțĩ.

lor cum și alții mulți au făcut; și ei mai pe urmă încă aceea au urmat de s'au despărțit când au început împărăția romană a se pleca și a se mai îngusta, unul într'o parte de subț ascultare trăgându-se, Domnii lor puindu-și și volnici¹⁾ făcându-se; alții într'altă parte se deslipia, pînă s'au rupt și s'au împărțit totă în crăii, în domnii și într'alte politii²⁾, acea una și întregă monarhie, cum astăzi așeva se vede, tot de tirania și de hlapia unor neharnici³⁾, necum împărații ce nici numele împărătesc să'l aibă nu li se cuvenia. Decî dară, au numai lesne era și acelora atunci oblăduitorii⁴⁾ acestor locuri să n'asculte de cât moștenirile lor înțelinate de atâția anî să le lase, și să meargă de a se aședa printr'alte locuri mai aspre și mai seci. Și acesta încă se mai socotesce că nicăeri urme de ale acelor Romani ce au fost în Dacia ca să fi fost mutați cu totul într'altă parte, nu este; că de ar fi undeva în Elada, și astăzi orî limba sau alte semne de ale Romanilor s'ar vedea și s'ar cunósce, cum și în Ardeal și aici și pe unde au fost aceia, pînă acum așeva sunt.

¹⁾ *Volnici* = independinți. — ²⁾ *Politi* = forme de guvernament. — ³⁾ *Neharnici* = incapabili. — ⁴⁾ *Oblăduitorii* = guvernanții.

Însă, acesta nu se tăgăduiesce cum viind vre-un greū de alte părți sau de alte neamuri călcându-se țara a unei împărății, sau măcar acea împărăție vrënd să facă óste mare ca să mérgă asupra altora, cum dupre în tóte părțile și pre în tóte ținuturile ei nu aduce și nu strânge óste cum și atunci aceluī Galian sau altuī măcar împărat se va fi întimplat, de va fi trimis și aici, de va fi ridicat ostași ca să mérgă să scótă pre acei Goți ce călca și impresura acele ținuturi ce s'aū ȓis, în Elada și în Misia; care de cređut este că și de aici óstea s'aū dus, și pre unii dară ca să-i așeđe acolo, însă cariī mai sprinteni și de așeđat vor fi fost. Căci iată și semn chiar avem pe cei Coțovlahi, cum le ȓic Grecii, ce vedem că și pînă astăȓi se află și sunt, însă puțin acum rămași fiind cu totul, gâندی că nu fără cale va fi a mai întinde de ei vorba, ca să se știe.

Sunt dară acești Coțovlahi (cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr'înșiī am vorbit), ómeni nu mai osebiți nici în chip, nici în obicei, nici în țaria și în făptura trupului, de cât Româniī aceștia, și limba lor românescă ca a acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ceastă próstă grecescă și cu turcescă, pentru că fórte puținī, cum s'a ȓis, aū rămas la niște' munți trăgându-se de locuesc, cari se întind în lung de lângă Ianina

a Pirului pînă spre Arbanași lângă Elbasan unde 'i
đic, în sate numai locuind. Se vede și mari unele
sate; đic că sunt și ómeni cu putere în hrana
lor, de carí și mare minune este cum și pînă as-
tăđi se află pázindu-și și limba și nisce obiceiuri
ale lor. Aceștia dară și limba și-au mai stricat,
și ei s'au mai împuținat, drept că și ei desăvîrșit
subt jugul turcesc cu acei Greci dupre acolo s'au
supus, unde și stăpânire și blagorodnie ¹⁾ și totuși
aú pierdut; și póte fi ca nici d'ântéiú așa mulțime
nu va fi fost de dînșii. Că íată acum și câți sunt,
mojici și țaraní sunt, și locurile lor cu greú de
hrană fiind, pentru multă pîatră și munți ce sunt
unde locuesc, se ímprăștie și se duc mai mulți
prin acele orașe mari turcescî de se hrănesc și
pre acolo mai mulți amestecându-se, și limba, cum
am đis, fórte și-au stricat, și ei puținí aú rēmas.
Đic și acésta că de 'i íntrebă și pre ei nescine ce
ești? el đice *Vlahos*, adecă *Român*; și locurile
lor unde locuesc le đic *Vlahia*, iar țareí acesteia
ei đic *Vlahia cea mare*.

Pare-mi-se, đic, că ei grăind, mai mult îi ínteleg
ceștia Români, de cât aceștia grăind aceia să ín-
țelégă; ínsă și unii și alții cu puțină vreme ínt'r'un
loc aflându-se prea lesne se pot íntelege. De cre-

¹⁾ *Blagorodnie* = noblețá.

đut dar este că și acei Coțovlahi, dintr'acești Romanî sunt și se trag; și într'acele vremi ce Galian sau alt împărat aŭ ridicat o sémă dintr'înșii de aici și i-aŭ dus de i-aŭ așeđat pre acolo, aŭ rēmas și pînă acum.

Coțovlahi le đic Greci, rîđēdu-ŭ și batjocură făcēdu-și de dînșii, adecă, schiop, orb, blestemați, hoți, și că acestea le đic că sunt, și căți aŭ fost de acel fel pre undevași 'ŭ-aŭ adunat de 'ŭ-aŭ dus pre acolo; precum și acești Romāni dupre aci rîd, și încă destule grozave cuvinte le đic și de nimic îi fac, și că din hoți se trag povestesc și bănuesc între ei. Ci de acēsta căci Greci aceștia dupre cum rîd de Romāni și grăesc așa de rēu, aŭ socotēlă mare; pentru că vēđēnd și ei tōtă altă lume rîđēnd de dînșii și batjocorindu-ŭ, aŭ stățut și aŭ obosit și ei prin gunófele lor, ca coșii, părăndu-le că aŭ rēmas ceva vlagă ¹⁾ și de ei, unde vēd zugrăviturile celor vechi ai lor, ei între dînșii își fac mângăeri și bucurie, soții părăndu-le că aŭ pre cine-va batjocuri lor. Căci cu dreptul neștiind cele ce óre-când și stăpāni lor aŭ avut marî ajutóre și folosiri în protiva vrăjmașilor lor de acești Romāni, când și Odriiul 'l-aŭ isbăvit ²⁾ din mâna Francilor cari îl ocolise și 'i

¹⁾ *Vlagă* = vigóre.—²⁾ *Isbăvit* = scăpat.

lua, și ȳară lor Grecilor l'aũ dat, cum scrie și Bonfinie într'a doua decadă-ĩ, cartea a șeptea; și altele multe bune ajutóre le-aũ făcut, cum mai 'nainte voiũ arăta. Eĩ grăesc acele ce se par în ochĩ și în plăcere că sunt ceva, și nicĩ nu știũ ce ȳic, aũ dóră că sunt nemulțămitorĩ și necunoscătorĩ binelui, și fórte aũ fost un neam nemulțămitor și eĩ, cum și istoriile lor arată. Și pĩnă astăđĩ orĩ în ce țări merg, cum se ȳice ȳicetórea, *arama 'șĩ arată*, faptele lor cinstea-le micșorându-șĩ ȳmplinind; aũ mai bine să ȳic să-ĩ ȳertãm și să ne fie milă de eĩ, căcĩ și grăesc de acelea și hulesc pre alȳĩ; căcĩ fiind eĩ scăđuȳĩ din tóte și lipsiȳĩ, și supěraȳĩ sunt fórte. Decĩ asemenea fac și eĩ ca aceĩa ce sunt aũ în robie, aũ în ȳchisorĩ, aũ în strĩnsorĩ de alte nevoĩ, aũ la sãrăcie, aũ la alte nenorocirĩ și marĩ strĩmtorĩ, cum obicĩnuesce lumea de aduce și atãta le aduce, cât nicĩ odată nu lipsesc de la neamul omenesc cu acelea, când unuĩa când altuĩa descurcându-se; decĩ de marea-ĩ supěrare 'ĩ pare că toȳĩ ómenĩ 'ĩ stricã, și el așa pre toȳĩ și bãnuesce și hulesce, pãrĩndu-ĩ ca cu acelea 'șĩ mai uteșaste¹⁾ și 'șĩ rěcorește dóră patimile sufletuluĩ și simȳirile trupuluĩ. Cã nimenĩ nicĩ s'aũ mai aflat în lume asemenea luĩ Iov, carele tóte ca acelea rele și mai

¹⁾ *Uteșaste* = ușurează.

multe să'î vie pre lume și să rabde, și să tacă la tóte, pre nimeni vinuind, pre nimeni blestemând, pînă în săvîrșit, cum Biblia sfântă în viața lui scrie și adevereză. Ci dară, Grecii acelea pătîmind, de supărare părêndu-le că alții ar fi pricina, nu eî înși, de a fi așa, hulesc și grăesc pe alții de rău, neuitându-se să vadă pre dinșii ce și cum sunt. Dirept acésta dară este să'î ȳertăm și să le credem, pentru că ȳic dascalii și înțelepții ce crud și ce tiranic lucru este și fôrte fără de minte nescine să mai mustreze și să mai pedepsescă pre unul ce în pedepsă și în nevoie a căđut; că destul 'i este aceluia aceea; nu trebuie peste rău a'î mai adăoga, ci într'aceea lăsându'l, încă mângăere pe cât se póte și ocrotire să'î arătăm, asemenea pătimași și nenorociți socotindu-ne că putem ajunge și putem fi și noi fără de zăbavă și fără veste.

Însă a se ști și acésta trebuie, mi se pare, că nu numai unii din neștiuții Greci ȳic cum că Româniî nu pogóră din ostași și bunii Romaniî din cariî s'aũ ȳis de multe ori că aũ lăsat Traian aici, ci din rēi și hoți, pre cariî ȳar Romaniî 'i-aũ trimis în aceste părți de loc, ci și alții acésta o bănuesc. Că ȳată citesc în letopisețul moldovenesc (carele fiind eũ încă în Moldova 'l-am găsit la Ioniță Racoviță carele era comis mare, om de cinste și socotință), care letopiseț, ȳic, cum este făcut de un

Ureche Vornicul, om învățat se vede că aũ fost și om tocmit de câte se par că aũ scris el.

Acel dară letopiseț luându'l (carele am pus de l'aũ și prepus¹⁾) și l'am adus aici ca să se afle și în țară), și citindu'l gălesc, însă nu știu de cine e scris. de Ureche, care nu cređ, cum și unul ce l'aũ propus acel letopiseț mărturisesce, că nu este ȕisă acéstă de Ureche Vornicul, aũ de cine, că ȕice că dintr'o cronică unгурéscă aũ aflat de ijderania Moldovenilor acestea care este, că cuvintele lui pun aci: «Scrie (ȕice letopisețul unгурesc) că óre «când pre aceste locuri aũ fost locuind Tătariĩ «maĩ apoi plodindu-se²⁾) și înmulțindu-se și lățindu-se «s'aũ tins³⁾) de aũ trecut și peste munții la Ardeal «și împingênd pre Ungurĩ din ocinile⁴⁾) sale n'aũ «maĩ putut suferi, ci singur Laslău craiul Ungu «resc, carele 'ĩ ȕic că a fost Vlăhovnic, s'aũ sculat «de s'aũ dus la Impăratul Rômuluĩ⁵⁾) de 'și-aũ ce «rut óste într'ajutor în protiva vrăjmașilor sei. Ci «Impăratul Rômuluĩ alt ajutor nu 'i-a făgăduit, ci «'i-aũ dat rêspons într'acest chip de 'aũ ȕis: Eũ «sunt jurat când am stătuť la Impărăție, om de «sabria mea și județul meu să nu piară; pentru «aceea mulți ómenĩ rěi s'aũ făcut în țara mea, și

¹⁾ *Prepus* = pus înainte. — ²⁾ *Plodindu-se* = sporindu-se. —

³⁾ *Tins* = întins. — ⁴⁾ *Ocinile* = moșiile. — ⁵⁾ *Rômuluĩ* = Romei.

«câte temnițe am toate sunt pline de dînșii, și nu
«mai am ce le face; ci 'ți voiū da ție să faci is-
«bândă cu dînșii și eū să'mă curățesc țara de dînșii;
«țar tu în țara mea să nu'ī mai aducī, ce 'ți-ī dă-
«ruesc ție. Și de sîrg ¹⁾ învăța de'ī strînseră pre
«toțī la un loc de pretutindenī, și ī-aū semnat pe
«toțī de 'ī-aū ars împrejurul capului de le-a păr-
«jolit pērul cu un fier aprins, care semn trăesce și
«astă-đī în țara Moldovei și la Maramureș, de se
«celhuesc ²⁾ ómeniī cu cārare împrejurul capului.
«Decī Laslăū craiū, dacā aū luat acel ajutor tîlhă-
«resc de la Impăratul Rômului, aū lipsit la țara
«Unguréscă și de aci pe cășlegile născutului, cu
«tótă puterea sa s'aū apucat de a'ī bate și a'ī
«goni de 'ī-aū trecut muntele în acéstă țară pre
«la Rodna, pre care cale și semue în stâncī de
«piatră în douē locuri se află făcute de Laslăū
«craiū; și așa gonindu'ī prin munțī, scos'aū și pre
«aceștī Tătarī, carī aū fost locuitorī la Moldova,
«de 'ī-aū gonit pînă 'ī-aū trecut apa Siretului.
«Acolo Laslăū craiul, ce se chīamă leșesce Sta-
«nislav, stând în țermurile apeī, aū strigat ungu-
«resce: *seretem, seretem*, ce se đice românesce:
«*place-mă, place-mă*, saū cum aī đice: *asa'mă place,*
«*asa 'mă place!* Mai apoi dacā s'a descălecat țara,

¹⁾ De sîrg = de grabă. — ²⁾ Celhuesc = se tund.

«după cuvântul craiului ce aŭ ȕis *seretem*, aŭ pus «numele apeŭ *Seret*; ŝi după multă gónă ce aŭ «gonit pre Tătari, 'ŭ-aŭ trecut peste Nistru la Crîm, «unde ŝi pîná astă-ȕi trăesc. De acolo s'aŭ întors «Laslău craiu înapoi cu mare laudă ŝi biruinȕă so- «sind la scaunul lui în ȕiua de lăsatul secului, ŝ. c. l.»

Aceste basme ŝi ca acestea într'acel moldove- nesc letopiseŝ am vȕȕut ŝi am citit pe pogorîrea ŝi ijderania Românilor, adecă-te cum ar fi fost din- tr'acei tîlharî ŝi furî ce aŭ fost adus Laslău craiu acela ce ȕice, ŝ. c. l. Ci nu ŝtiŭ cu ce îndrăzneală ŝi cu ce neruŝine acela ce aŭ scris ânteiŭ o va fi făcut, că de o va fi luat din cronica unгурescă care eŭ încă nu o am vȕȕut, nici de la altul o am auȕit, aceea iar póte fi; pentru că pururea ŝi nevindecaŝi ŝi Ungurî aŭ stătuť vrăŝmaŝi ŝi pis- maŝi Românilor, ŝi atâta cât de ar fi putut ar fi supus pe toŝi sub jugul lor, cum ŝi pre mai multă parte din câŝi se află acum în Ardeal, 'ŭ-aŭ supus ŝi 'ŭ-aŭ făcut obagi¹⁾, cum le zic ei; se vede că în Ardeal sunt ŝi alŝi nemeŝi²⁾ Români mulŝi, ŝi Maramureŝul tot.

Iară afară dintr'aceia mare parte ŝi din boŝerimea lor încă sunt ŝi se trag din Romani; ci numai stă- pinirea acei țări ŝi astăȕi fiind *calvindă*, ŝi ei slujind

1) *Obagi* sau *Yobagi* = clăcaŝi. — 2) *Nemeŝi* = nobili.

la curte s'aũ calvinit; și așa tot Ungurii se chȃmă; schimbându-și credința, s'aũ schimbat și numele de Român!

Ci dară acel Ungur aũ ce va fi fost, nu știũ, de aũ bȃsmuit ¹⁾ și aũ visat ca celea a ȃice, se vede cȃ de puțină științȃ și socotealȃ aũ fost. Pentru cȃ de aũ fost și vrȃjmaș aceluĩ neam de a' face tot de tȃlharĩ și de furĩ, nesimțitor aũ fost, nimic de ceea ce putea sosi și veni pre urmȃ chibzuid, adecȃte cȃ vor rȃde toȃĩ și vor ocȃri rȃuta-tea și neștiința luĩ, bȃbescĩ basme și nesȃrate vorbe la ceĩ dupre urmȃ ómenĩ lȃsȃnd ĩn poveste, cȃruia multe sunt a se ȃice ĩn protivȃ și a'ĩ dovedi minciunile. Ci ca sȃ nu fiũ prea lung ĩn vorba acestora balmejuitorĩ ²⁾, cu atȃta fie-care gȃnditor și cu minte cunóscce, mi se pare, și se póte domiri cum acelea ce aũ ȃis n'aũ fost, nicĩ aũ putut fi.

Ȃntȃiũ cȃ acel Impȃrat al Rȃmuluĩ la carele ȃice cȃ aũ mers Laslaũ craiu de aũ cerut óste ca sȃ scóțȃ pre Tȃtarĩ, și 'ĩ-aũ dat acel fel de ómenĩ, cȃnd sȃ fi fost nu dovedesce; nicĩ Impȃrat ca acela carele nicĩ un tȃlhar, nicĩ un fur, nicĩ un om rȃũ ĩn tȃtȃ ĩmpȃrȃția luĩ sȃ nu se omóre și sȃ nu se pedepsȃcȃ, nu se citesce nicȃerĩ nicĩ s'aũ auȃdit, nicĩ se aude, nicĩ póte fi; pentru cȃ ĩntr'alt chip

¹⁾ *Aũ bȃsmuit* = a spus basme. — ²⁾ *Balmejuitorĩ* = ĩnșelȃtorĩ.

nimeni într'acea țară n'ar fi trăit, nici o lege saŭ vre un obiceiŭ n'ar fi fost, care este în protiva firei și a tuturor limbilor ¹⁾. A doua dară, câtă sumă de anī aŭ împărățit acel Impărat ce aŭ fost așa blestemat, iară nu bun, — ca buni și drepti aŭ legi puse și nemișcate le țin, ca să pótă sta poliția și soțiirea omenescă; ca nici cei tari și mari să nu asuprască și să nu calce pre cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocăriască pre cei mai mari, nici unul de la altul să părăsască și să ȳa fără tocmelă și fără de lege; acum dară, ȳic, câtă sumă de anī aŭ stătut acel Impărat așa să se strângă atâta tihărime de multă cât să se facă óste ca acea mai fără număr, de să scóță și să gonască mulțime nespusă de Tătarī dupre aceste locuri ce le cuprinsese atunci?

A treia dară, pot tihari și furī și cari asemena lor sunt, să țină și să așeze domni și stăpâniri, carele cu sute de anī să stea și să se păzescă, și mai vîrtos toți, ne ales nici unul, tot tihari și ómeni rîi fiind, a-cărora mințile și gîndul tot la răpiri și la câștiguri li sunt, ce stăpânire pot tocmi?

Semn dară este, despre ȳisa aceluia, că din rîutate și din netocmelă se ține și stă lumea nu din-

¹⁾ *Limbilor* = națiunilor.

tr'acelea se strică și se pierde, cum și scripturile și totă ființa, și singure simțirile acéstă adevereză și cunósce cum că din nerînduială, din nedreptate și din rēutate se strică și se mută ¹⁾ împărășiile, și tóte: unde dară și altele mai multe sunt a'ī dovedi, cum đic, și a'ī arăta neștiința aceluī carele măcar va fi fost și đis aceea.

Și din Tătariī ce el đice, numai că din Ardeal și din Moldova pînă la Crîm 'ī-aū gonit, unde se află și acum, se póte adeveri că fără de lucru aū grăit, cum și mai 'nainte vom vedea de aceī Tătariī de unde sunt, și cum aū venit și la Crîm, unde și pînă astăđi șed. Ci dară să'l lăsăm la gindă cum pare mie de arapī este; iară cine va vrea altul cređă, căcī a crede adevērul saū mincīuna în volnicia ²⁾ omenescă este.

Insă și Moldoveniī de poftesc aceea aceluia povestitor să știe și să cređă cum dintr'aceia eī pogor ³⁾, volnicī ⁴⁾ vor fi, și ijderania și neamul lor de la aceī tîlharī și furī de vor vrea să'l mărturisescă încă în voie le va fi, doară đicēnd că aū și cevași cale de mai a crede și așa, de vreme ce începătu 'ī pogorīreī lor cam d'acolo încep a'ī da cap, đicēnd adecăte ca niște păstorī din Maramureș,

¹⁾ *Se mută* = se preschimbă. — ²⁾ *Volnicia* = libertate. — ³⁾ *Pogor* = se trag. — ⁴⁾ *Volnicī* = liberī.

umblând cu dobitocele lor prin munții, aũ dat prestea o fiarã ce se cheamã (ei îi dic) *Bour*, pre carea gonind-o aũ trecut munții, și așa eșind în Moldova aũ vęduť țarã frumoșã și de hranã, ș. c. l. Apoi s'aũ întors la aĩ lor și spuindu-le de acel loc s'aũ adunat mai mulți păstorii și de alții, și aũ venit de aũ descãlecat acolo; și ca acestea multe povestesc, care le puteți vedea în letopisețul lor, mai ales ce dic ei de dînșii; măcar cãm'i par cã multe nu's adevęrate. Cãci iatã și aici în protivã-și grãesce cel ce aũ scris acel letopiteț (insã nu dic de Ureche); cã mai sus dicea cã Laslãu craiu aũ scos pre Tãtari dintr'insa și apoi o aũ locuit ei, ș. c. l., acum dice cã o aũ gãsit pustie pãstorii Maramureșului, și așa din ei anteiũ s'aũ descãlecat, ș. c. l.

Insã ceea ce este de acelea numai cerc, ci numai dacã din păstorii și fac Moldovenii începãtura, póte le dice (nu știũ măcar și glumind, iar nu cu adevęr) cã cam dintr'aceia sunt, drept cã păstorii necuvintãtorelor dobitoce, de nu toți furii, iarã gazde de furii sunt, ș. c. l.

Iarã noi într'alt chip de aĩ noștri de toți câți sunt Romãni, ținem și credem, adevėrindu-ne din mai aleși și mai adevęrați bãtrini istorici, și de alții mai încóce, cã *Valahiĩ*, cum le dic ei, iarã noi *Romãniĩ*, sunt adevęrați Romãni în credințã

și în bărbătie, din cari Ulpie Trajan 'i-aŭ așeđat aici în urma lui Decebal, dupre ce de tot l'aŭ supus și l'aŭ pierdut; și apoi și altul tot șireagul ¹⁾ împărașilor așa 'i-aŭ ținut și 'i-aŭ lăsat așeđași aici, și dintr'acelora remășiță se trag pînă astă-đi Români aceștia. Inșă Români înțeleg nu numai ceștia de aici, ci și din Ardeal, cari încă și mai neaoși sunt, și Moldoveni, și toți câți și într'altă parte se află și cu acéstă limbă măcar fie și cevași mai osebită în nisce cuvinte, din amestecarea altor limbă, cum s'aŭ đis mai sus, iară tot uni sunt. Ci dară pre aceștia, cum đic, tot Români îi ținem, că toți aceștia dintr'o fântână aŭ isvorit și cură.

Nu đic inșă că toți, toți câți astă-đi se află locuitoră într'acéstă țară, că sunt toți Români, că aceia nici aŭ fost nici este nici într'o țară câte putem ști că sunt în emislerul nostru, ci mai mulți străini și veniți după într'alte țări; încă mai virtos cei ce se află și pînă astăđi mai blagorodnici ²⁾ și mai de folos neamuri, uni sunt din Sêrbă, alții din Greci, alții din Albănași, alții din Frânci, alții dintr'alte limbă; că și Domni încă mai mult din străini aŭ stătat, cum și Băsărabescii se trag din neam Sêrbesc și alți Domni de alte neamuri, cum în vieșile lor se va arăta, inșă câți

¹⁾ *Șireagul* = șirul. — ²⁾ *Blagorodnici* = nobili.

vom ști din ce rod au fost. Ca acestea dară neamuri de tot felul viind ei aici și căsătorindu-se și amestecându-se cu locuitorii pământurilor și așezându-se, fiind dintr'aceia mai mult vrednici și destoinici, au rămas moștean și numele de se cheama Români. Așa dară mai mulți și aici de aceia sunt și de aceia se ved, că mai d'a fire ¹⁾ sunt; că nici unul nu e, mi se pare, din câți mai 'nainte sunt și se ved astăzi și la curți că sunt al căroră au ²⁾ tată-seu, au moșu-seu, au strămoșu-seu, au cevași mai în sus, carele să nu fi fost au Sârb, au Grec, au alt cevași neam străin, au măcar Armean, din care zic că se trag și Rudeni, cari și ei încă de cândvași și câtvași neam au fost și bogat și cinstit încă. Ci dară, cum se dise, și aici amestecați cu de alt-fel de omeni, cum și p'în tóte țările sunt. Că iată și la Moscú (lasă altele că mai mulți se trag din fel Tătăresc și Leșesc), mulți și de alte feluri multe de cât firesci ³⁾ Moscali sunt, însă de cei mari dic. Tac de Turci, că imi pare nici unul neaș Turc nu e, ci din tot felul de limbă amestecați, și cum sunt aievea tutulor este; și încă tutulor acelora Turci le dicem, celor-l'alți tot Moscali, și altora iar așa, cum și cestora tot Români, câți locuitorii și moșteni se află pe aicea.

¹⁾ *D'a fire* = nobil. — ²⁾ *Au* = saú. — ³⁾ *Firesci* = curați.

Că nici un rod de ómenī osebit în vecī póte rămânea în lume, nici felurile de limbī în miř de anī tot acelea neschimbate și nemutate pot sta; că nimic subt sóre este stătător, și tóte câte sunt în curgere și în mutări sunt zidite de vecīnica lui Dumnezeu înțelepciune și putere.

Acestea dară de acești Romāni pīnă aici, de unde din început pogórá, cu a multora mărturii s'aú đis și s'aú dovedit.

După ce aú rēmas Romāniī în Dacia moștenī, cum subt ascultarea Impărașilor Romāni aú stătut, și apoi la ce aú mai ajuns.

Așa decī, rămânēnd Romāniī în tótă Dacia păzitorī și moștenī prin cetăși și prin ținuturī, împărșindu-și pāmēnturī și locurī, avēnd Voīvođiī lor, câtă-va vreme s'aú tras așa și aú stătut. Inșă nici numele lor într'alt-fel se mai mutase și se mai schimbasesă le đică *Vlahi* sau într'alt chip, ci *Oastea Romană*, când se vorbīa de dīnsa, iară când nu, *Daci* se chīemaú; și tot Daci încă multă vreme încóce, și de mulși se numīaú, pentru că și din Daci și Geși erau mulși rēmași, cum și mai sus s'a đis, că nu s'aú putut stinge toși ómenii dintr'o țără, cum nici se póte, ci tot aú rēmas:

Numai ce de odată atunci, prospătă mutarea-le fiind, și necredându-și, la diregătorii și la alte ale țării trebii nu-și trăgeau nici îi amestecau, pentru ca nu, aducându-și aminte de cea de curând volnicia lor și de stăpânirea lor ce au avut și cum o au pierdut, să nu se hienescă ¹⁾ și iarăși să se scole în protiva Romanilor, cum s'au mai și ispitit de au făcut, numai cât au resuflat ořeși-ce și soți de ajutor 'și-au găsit. Că iată în urma lui Trajan, împărățind Adrian, oře-ce'și s'au mai ispitit a se resmeriți ²⁾; ci curând 'i-au potolit. Iară mai mult și în zilele lui Antonin celui blând și milostiv, carele cum scriu istoriile, nici unuia el a face rău nu începea, nici el răsboiul ânteiu asupra cuiva n'a ridicat (dicând pururea cuvântul lui Scipion, carele dicea că mai bine mult va a pădi ³⁾ pe un cetățean și pământean de ai lui sănătos, de cât a ucide o mie de vrăjmași), pină când nu alți începeau a se hieneni și a se ridica în protiva lui. In zilele dară acestui *Eusevis* Impărat, iarăși aflând Daciū vreme și soți găsindu-și pre un neam ce'i dicea *Alanū*, s'au sculat pre Romanī. Ci și acest Antonin, deci, trimițând oște asupra-le, 'i-au biruit și 'i-au sdrobit

¹⁾ *Hienescă* = vielenescă. — ²⁾ *A se resmeriți* = a se rescula. —

³⁾ *A păsi* = a păstra, a mănține.

Dupre aceea, deci, mai așezându-se, cum s'aũ ȝis, multă vreme trăgându-se¹⁾, subt acea împărăție s'aũ ținut și aũ stătut, se vede că hotărît și ales pînă cine vremi s'aũ purtat tot așa, și neclătiți²⁾ s'aũ așezat ascultători, adevărat nu știu. Că nicı ales așa scris n'am citit la alții, măcar și acei Romanı și acei Daci, cariı apoi de multă vreme printr'a-tăția anı, tot într'un loc trăind și locuind și bine uniı cu alții amestecându-se prin rudenie, unul luând fata altuia, altul feciorul altuia, atăta s'aũ amestecat și s'aũ unit, cât mai pre urmă tutulor împreună *Daci* le ȝiceaũ, pînă când Grecii scriitorı anteiũ, ȝic, toți le-aũ schimbat numele de le-aũ ȝis *Vlahi*. Avem și acest semn că atăta se unise acei Romanı de aici cu acei Daci, cât nu s'aũ mai despărțit; apoi între dınșii nicı când s'aũ rupt de împărăția Romană, și aũ intrat printre dınșii alte limbı, ci tot într'una s'aũ ținut și aũ rēmas pînă astă-ȝi. Inșă Romanii cariı eraũ, tot mai varvari îi țineaũ pre Daciı, cum și eraũ; și se vede că, când se mâniaũ și se certaũ între dınșii, în loc de ocară cum s'ar ȝice, Romanul le ȝicea acelora Daci, adecă înțelegēnd varvari, care cuvēnt și pînă acum se aude de câte vre-un Român din cei bătrini, la cariı aũ mai rēmas doară câte o

¹⁾ *Multă vreme trăgându-se* = multă vreme trecēnd. — ²⁾ *Neclătiți* = neclintiți.

urmă de a celor mai bătrînî, din om în om păzindu-se ¹⁾, cariî ca acestea țin, și aũ și câte un cuvânt de acelea; că iată când vor să se certe sau să zică în loc de ocară vre-unuî om ce'l vęd móle, căscând și blestemat, îî ȃic *Dac*, care va să semneze aceea ce-î ȃiceaũ pre atuncea.

Iară de unde răsărindu-le acest nume, de la Flac, Voevodul lor, cum s'aũ ȃis mai sus, aũ din ce aũteiu și de când aũ început a le ȃice așa, care și pînă astăȃi și la Greci și la Latini și la alte limbî și pînă tóte scrisorile și istoriile, se trage și se ȃice; eũ încã cu Carion ȃic ce în cronica luî într'a patra carte, și Martin Cromer ce într'a douăspre-ȃecea, unde istoresce ijderănia și lucrurile Leșilor, scrie că nu știũ aceia, nici de unde să dea cap nu pot; poate fi că nici eî neaflănd mai dinainte de cine-va istorite ²⁾, mai bine aũ tăcut, ȃicēnd adevērul fără rușine că nu știũ, de cât să mințã făcēndu-se a ști cele ce nu știũ; că aceia de fac așa, adecã de cele ce nu sciũ și cele ce nu cunosc ȃic că cunosc, a trufașilor și a deserților este, părăndu-le că mai cu rușine le este a ȃice că nu știũ și nu este adevēr, de cât a minți și a ȃice că cunósce și știe cele ce nu știe; și nu se domiresc că ³⁾ cu mult mai multă și mai mare

¹⁾ *Păzindu-se* = păstrāndu-se. — ²⁾ *Istorite* = istorisite, povestite.
— ³⁾ *Si nu se domiresc că* = si nu întelep că.

este rușinea a țice minciuna că știe, de cât a țice adevărul că nu știe; care apoi și una și alta se dovedesc; se vede că și cel ce știe, a țice că nu știe este răutate. Ci de acésta dară și eă lă-sând și de a maă scurma ¹⁾ altele nu'mă maă bat capul; țară cine va vrea să fie și maă grijuliă și maă știut d'a afla cap, cerce, că doar va afla ci-tind, a altora și a multora cărți foile întorcând.

Insă, după acestea, țată nici un lucru câte sunt subt lună, stătător și neschimbat nu pot fi, nici în nenumărați ani pot tot într'acelaș chip sta; ci tóte sunt în mutări și în stricăciuni zidite, cum s'aă țis și se cunosc. Drept aceea, iar țic, tóte câte sunt așa fiind, aă și hotarele lor, care, pînă nu ajung la acelea, nu-și aă fiesce-care cel ce este a fi de dînsa; așa de noianul și prea adînca în-țelepciune a lui Dumnezeu maă 'nainte de veci orînduit fiind, care noă ómenilor, acelea, cum sunt și cum vin, fórte ascunse și întuneric ne sunt. Ci dară, cum țic și filosofii că tóte câte sunt în nas-cere și în stricăciune staă, adecă: una stricându-se și putrețind, alta se nasce și se face, cum vedem la tóte semințurile; că, pînă nu putrețesce una, nu nasce alta; și pînă nu nasce alta, nu putrețesce cea-laltă; nici pînă nu se strică un chip, nu se

¹⁾ *A scurma* = a scormoni.

face alt chip. Deci, precum vedem la aceste firesci, cari ȳară puterea lui Dumnezeu prin fire le lucră, adecă-le nasce, le cresce și le păzesce; și ȳar așa înfășurându-le de la zidirea lumei pînă la sfirșitul lumei vor fi.

Așa dară și în cele politice pricepem și cunoșcem că nu's sănătose nici unele; ci și avuții se pierd, și domnii se strică, și împărății se mută și strămută; și tóte ca acestea unii pierdend, alții găsind, de la unii fugind, la alții nemerind, orbul noroc, cum 'i ȳic și'l zugrăvesc; și ȳar stricându-se și perind, alta făcendu-se și crescend, precum citim și semnele aievea, vedem tóte și cunoșcem, de când este lumea, câte domni, câte crăii¹⁾, câte monarhi aũ fost, care din micĩ începuturi și necunoscute la câtă mărie și putere aũ venit, și apoi dintr'atãta de mare, la câtă micșorare și la câtă surpare și stingere aũ sosit, cât unele nici să mai știu nici se mai pomenesc. Altele ȳar, monarhi mari, gróznice și puternice, s'aũ pierdut și în cenușa lor ardend s'aũ îngropat, cum aũ fost acea a Sirilor, carea 1300 de anĩ aũ stãtut; și așa cu Sardanapal, cel după urmă monarh al lor perind și ardend, s'aũ stins, și la Vavilon aũ rămas, după aceea, câtvași pînă când Baltazar, cel dupe urmă craiũ al Vavilonului, împreună cu dınsul aũ perit și de

¹⁾ Crăii = regate.

la ei tótă monarhia la Perși aú venit. A Perșilor iarăși în mările crescând și lățindu-se, mai mult de 200 anî aú împărățit, tot așa monarhi, pînă când la Elini aú venit. Alexandru cel mare, feciorul lui Filip, carele biruind desăvîrșit pe Darie Codomanul (cum ȕice Sleidan), cu carele și monarhia s'aú prăpădit la dînsul. Decî, aú ramas Alexandru după aceea, monarh stînd; cît de mare și de tare aú fost și cît s'aú întins, și alții mulți scriú; iară și Quintiu Curțiu Romanul, Plutarh în viața lui ce istoresce și Diodor Sicheliotul, într'a șapte-spredecea carte a istoriilor lui ce face, destul și pe larg arată. Decî, de la dînșii cine-va citind, se pôte ști și cunósce ce și cît aú fost; se vede că el însuși puțin aú împărățit, decî aú murit. Iar alții apoî, domni și voievođi ai lui, măcar că împărățise țările de le oblăduia ¹⁾ ei osébî, iară încă și ei cît-vași și mult acea împărăție aú mai ținut, pînă când decî cea mai puternică și mai mare de cît tóte acestea Roma aú răsărit și aú venit fórte din micî și slabe începături, ántéiú cum ȕise și Ioan Sleidan, ca din nisce păstorî ántéi și necunoscuți, aú ajuns apoî stăpâniî lumea tótă, cum și alți mulți scriú. Iară și Titu-Liviu Padovanul d'inceput și pe larg istoresce de dînsa. Acesta dară împărăție atát s'aú înălțat și s'aú mărit cît nu nu-

¹⁾ *Oblăduia* = guverna.

maï de la Grecï, adecă-te de la Elinï, monarhia
aũ luat, ci și pe alte multe Domniï și crăiï aũ
supus și aũ ținut, cum și maï sus s'aũ ȃis; și așa
mare și tare aũ stătit maï mult de cãt 1700 de
anï, pîna cãnd începẽd și ea a se pleca, și îm-
pãrațïi între dînșii a se certa, și împãrãția de la
Roma la Vizantia a se muta, unde și noua Romã
și Constantinopoli (numaï Sêrbiï Țarigrad ȃic) și
împãrãteasa tutulor cetăților se chïema și pîna astã-
ȃđi se ȃice. Dupre aceea, decï, și tôte crăiile și
domniile cãte erau supuse subt acea una monarhie,
aũ început a se desbata ¹⁾ și a rupe dintr'însa,
fiesce-care iarășï puindu-șï domniï lor, craiï lor,
cum aũ fãcut; afarã dintr'aceea, unïi încã nu se
destulesc cu a lor osebite numaï, ci și maï la
marï s'aũ întins, unïi de la alții luãnd și ei ca sã
fie marï. Apoï dupre aceea, decï, și vrãjmașii cariï
eraũ maï pe de lãturi, aũ început a cãlca și vã-
tãma acea împãrãție, pîna cãnd parte mare din
aceia monarhie subt jugul Turcului supusã este,
și cea-laltã parte încã așa a ajunge primejdiasce ²⁾;
cã iatã și astãđi vedem (din depãrtarea și urgia
lui Dumneȃeũ ce este pe capetele nãstre, adecă-te
pre noi pre creștini, pentru nenumãrate pãcatele
nãstre), cã supun și iaũ multã parte și de aceea.

¹⁾ *A se desbata* = a se desface. — ²⁾ *Primejdiasce* = amenințã.

Acésta ántéiú întâmplându-se a o face părțile Apusului, adecă de a se despărți de acea monarhie; că mutându-se împărăția, cum s'aú ȓis, la Vizantia unde Constantin cel mare au făcut cetatea, după mórtea lui la feciorí trei împărăția împărțindu-se, puțină procopsélă, decí, a fi de dínsa aú început. — Așa decí, gâlcevile dintr'un împărat într'altul adăogându-se, și fiesce-carele maí mare vrënd să fie, unul într'o parte, altul într'alta trăgênd și pizmuindu-se, atunci decí, maí pe urmă aflându-și vremea fiesce-carele, aú început, cum s'aú ȓis, a se face stăpâni osebí și de sineși poruncitorí ¹⁾). Că Italianí, adecă Frâncí ²⁾, cum le ȓicem noi acum de la o vreme, necum de împărății ce erau la Șarigrad maí ascultaú, ci încá nici acolo în Italia împărat, de la Vaientinian al treilea încoace, carele acela cel de pre urmă împărat *Sa-moderjeș* apusului aú fost, pînă la Carol ce-í ȓic cel mare, — feciorul lui Pepinie, craiului de Franța, — carele cu dreptul dupre bunătatea-í, înțelepciunea-í și vrednicia-í ce aú avut, cum istoriile arată faptele lui, vrednic aú fost mare să-í ȓică și împărat să fie; de carele încá ȓic toți că de ai fi maí trăit el, ar fi scos tótă creștinătatea de suț

¹⁾ *De sineși poruncitorí* = de sine stătătorí. — ²⁾ *Frâncí* = Latinií.

jugul și robia păgânătății Turcesci, și ar fi răscum-
părat dupre dînșii sângele cât au vërsat acei ti-
ranî, creștinesc ; ce pôte fi pentru nespuse pëcate
și neplătite încă ale creștinilor, dreptatea lui Dum-
neđeü, atuncea, aceea n'au lăsat a se face ; drept
aceea, nicî pe acel Carol a mai trăi au vrut. Inșă și
acesta, măcar că împărat a fi l'au primit, căcî îi
și supusese, iară în Italia n'au mai fost scaunu
impărătesc, ci în țara nemțescă, cum mai nainte
se arată ; nicî pre urmă n'au mai primit să aibă,
adică un *Samoderjeș* să fie, ci fiește-carele, cum
am çis, să fie singur mare și stăpân au poștit,
care mai pe urmă au și făcut. Că iată și astăçî
în acea Italie, se află nu o stăpânire numai, ci mai
multe de șapte-opt, cu republicile, ce le çic, ade-
că-te ocârmuirî de obște, cum este Veneția, Ge-
nova și Florența, au fost pînă într'o vreme, apoi
o au supus unul dintre dînșii, nu prea de multă
vreme, carele era mai bogat și cu rudenie, de'l
chîema *Cosma de Medici*, și s'au făcut domn sin-
gur stăpânitor, dându-î încă Papa și tituluș, de-î
çic eî acum *Gran Duca de Florența* dintr'al că-
ruî neam tot unul după altul trăgându-se și pînă
astăçî este domn.

Inșă preste toți cap într'acea Italie cu stăpânire
este Papa, carele nu numai la ale bisericeî și la
clericî este mai mare și se amestecă, ci și la cele

mirenesci, și la stăpâniri ca acelea mult crăesci; și mai virtos de când s'aũ despicat și s'aũ despărțit de biserica răsăritului și de pravoslavnicile dogme ¹⁾ de atunci nu numai ca un patriarh și mai mare în orânduială țircovnicilor ²⁾ aũ primit, ci și în biserică și în poliția mirenescă monarh să fie. Care acesta să și fie cea mai mare și cea mai atâtie pricină stricăciunei și surpărei monarhiei Romane, lăsându-se și smulgându-se din împărăția de la Țarigrad, carele acolo scaunul Constantin cel mare mutase de la vechea Romă, chîemându-l nouă Romă, și credința cu înoite dogme de cât biserica cea bătrînă și adevărată a Răsăritului 'și-aũ ales, și împărați osebii aũ început a'și numi, blagostovindu-i ³⁾ sfinția sa Papa; și le-aũ dat și tituluși de a se dice ei și a se scrie Impărați Romanilor și pururea Augusti; iară Impărații Țarigradului să se dice ai Răsăritului împărați și ai Grecilor și așa istoriile lor îi scriu și le dic.

Acești dară împărați căroră Papa, cum s'aũ dis, 'i-aũ dat titulușul de a se chîema Impărați ai Apusului; iară de la Carol cel mare aũ început că în țara nemțescă îi s'aũ aflat locul de a fi. Că în Italia la Roma ședînd, cum s'aũ dis, este cap

¹⁾ *Pravoslavnicile dogme* = dogmele ortodoxe. — ²⁾ *Țircovnicilor* = preoșilor. — ³⁾ *Blagoslovindu-i* = binecuvîntîndu-i.

domnilor, și cât-vaș ținut ține Papa, și apoi că nici ar fi putut fi atât de mare Papa, cum este, de ar fi fost împărat acolo; și alți câți-va Ducii, și feluri de feluri de stăpâniri sunt, care a se istori toate acum, nici a mea vorbă ¹⁾ nu este; nici prea lung într'acesta 'mă trebuie să fiu. Ci numai și această încă o dic pentru ca pre scurt să cunoșcem cine a fost mai mult și mai întâiu 'pricina micșorării și stricărei monărhiei Romane. După aceea deci, s'aū osebit Spaniolii, Franțozii, Nempții și în scurt toate ale-l'alte țări și părți ale Apusului, craii lor puindu-și și domni și altele republici făcându-se, adecâte mai deobște lucrurile lor ocărmuindu-și nu unul numai *Samoderjeț* să poruncască; care acestea cui este pofta mai pre deplin și mai prelung a le ști, și alte cărți vașă, iară și a lui Filip Cloverie geografie, și pre Gulielm Blant în cartea ce aū făcut adecâte în priveliștea înconjurării tot pământului, caute.

Insă toți aceștia ale bisericeii, cum dic ei, a Apusului, dogme aū apucat și se dic că sunt *catolic*, căroră ai noștri, luând de la Grecii, pentru ca să se înțelégă mai bine ce sunt, le dic *Papistași*, adecâte mai mult cred într'ale Papei de cât într'ale adevărului; dicând și acesta (carii mai multe alte

¹⁾ *Vorbă* = subiect.

greșelii ale lor le tac) că Papa nici o dată nu greșește. Pentru care Papa cu Luteranii și cu Calvinii, cari s'au rupt dintr'înșii au mari prigóne ¹⁾ și întrebări și nu puține nici cu ai noștri, vrând el însuși să se facă cap Bisericeii și mai mare de cât toți Patriarhi și arhereii și în legare și în deslegare, și dóră ca un Dumnezeu și să se arate, care aceste 'mă pare ca de cât tóte al-alte turbură mai mult Biserica, și se pricinuește tótă gâlcéva și certele între Biserici și între limbile creștine mare depărtare, din neunirea lor. Ci dea séma înaintea lui Dumnezeu carele este pricina atátui rău și atâtei perđări, și va da dupre nemișcatul cuvânt al Spășitorului ²⁾ Hristos, carele la Matei cap. 18 ȕice: «Vaí lumei de scandale, că de nevoi este a veni scandalele; ínsă vaí omului acelaia prin carele vin scandalele!»

Așa dară, despre acestea împărăția Țarigradului mai micșorându-se și mai îngustându-se, au început Sarachinenii (de unde se trag și Turcii) părțile Răsăritului a le turbura și a le strica, și mai pre urmă și a lua, întinđându-se atâta, cât și acea parte mare cu împărăție cu tot o au supus și o au luat, cum și astăđi vedem. Și nu numai aceea, ci și alte mai multe craii și domni, care pârându-le că se osebesc

¹⁾ *Prigóne* = dispute.—²⁾ *Spășitorului* = Mântuitorului.

pentru vre-un folos al lor sau volnicie, ca și ei stăpâni să se facă singuri, au căzut în mai mare robie și jug, neaducându-și aminte și nesocotind alte pilde ¹⁾ nenumărate și din toate zilele, ce înaintea ochilor ne stau, cum vin și la ce pogorâ ceî ce unii într'o parte alții într'alta trag lucrurile și puterea lor. Și de nu de acelea se învețe, măcar să 'și fie adus aminte de cuvîntul cel nesmintit și nedeșert al Domnului Hristos, ce ȕice prin Matei, cap. 11 : «că totă împărăția împărțindu-se întru sine, se pustiesce; și totă cetatea au casa împărțită între dînsa, nu va sta.»

Precum dar vedem că așa făcînd și acea mare monarhie Romană au căzut și s'au perdut; și iată dintr'însa mare parte Turcii o au supus și o stăpînesc, nepăzînd încă nici cele dreptăți și facerî de bine, care mai dinainte vreme de mai marii lor și de buni de evlavie ²⁾ și de milostiviî împărați puse în legî erau și neclătî se păziau. Cum ȕice și Papa Leon în orația ce au făcut de rugăciune către Atila cînd venia și spre Roma cu mare putere (dupre ce stricase și luase multe și alte locuri și Italia) eșîndu-î înainte departe de Roma, cu tot clirosolu ³⁾ Bisericeî și cu toți ceî bătrîni cariî mai erau atuncea

¹⁾ *Pilde* = exemple. — ²⁾ *Buni de evlavie* = evlavioșii, reliȕioșii. — ³⁾ *Clirosolu* = clerul.

sfatul ¹⁾ Romei și 'i rugău să nu 'i calce, să nu 'i strice și să nu-î piardă. Dăcea dară acel sfânt om, Leon Papa, cum scrie și Nicolae Olah în Atila: «Mare, ôre când, nebiruite ²⁾ Craiule, a Romanilor «celor biruitorî tótă lumei, era slava, când biruitorilor daŭ iertăciune, și când pre cei ce se rugău «în credință și în prieteșug îi primeau; obiceiund «biruința cu milosîrdie să o stâmpere ³⁾, cu cari lucruri și fapte, împărăția și avuțiile adaogea. Vestea «decî, și slava numelui lor ne mórta ⁴⁾ o făcea. Și «acestea pînă când se păzia și obiceina le purta, «ale Romanilor erau meșteșugurile, obiceiurile și «înțelepciunile; iară daca s'aŭ mutat într'altfel chipurile lucrurilor, ceea-ce de la noi aŭ răpit, aceea «ție, craiule Atilo! acum norocul 'ți aŭ dat, ș. c. l.» Ca aceste și mai multe i-aŭ đis acel Leon Papa.

Unde dară, iată cum și altele tóte, ale-alte stăpîniri, și ce este când este să se mute, nebunindu-î Dumneđeŭ cum și proorocul David în psalmi đice: «nebunesce Dumneđeŭ norodul pe carele vrea să-l piardă, ș. c. l.» Póte fi dară că și aceia ajungênd vârful măriilor și vrênd să se plece și să se piardă, din cele vrednice și bune fapte ce făceau, când se

¹⁾ *Sfatul* = senatul. — ²⁾ *Nebiruite* = neinvinse. — ³⁾ *Stâmpere* = stîmpere. — ⁴⁾ *Nemórta* = eternă.

urcau și se adăogău strămutându-le în blestemăție și în rele au ajuns și s'au mutat așa.

Însă este a se mai ști că toate lucrurile câte sunt în lume au și acestea trei stepene ¹⁾ duple ce se fac; adicăte: urmare, stare și pogorîre, au cum le dic alții adăogire, stare și plecare. Decî dară nici un lucru nu este cărele să nu dea printr'acestea; ce numai unele mai îngrabă, altele mai târziu le trec, iară toate la un steajer ²⁾ se adună și se strâng în cea de apoi, adecăte în stricăciune și în pierdare deslegându-se.

Decî dară, așa toate fiind, iată și domniilor; crăiilor, împărățiilor, avuțiilor, mariilor și tuturilor celor l'alte câte sunt, așa se întîmplă și le vin; ci numai celor drepte, celor blânde și celor mai cu înțelepciune, le rămâne laude, fericirea de bună pomenire și pildă folositore celor bună și înțelepți duple urmă, și canóne ³⁾ cu care mai mult și mai slăvit pot sta și se pot ocârmui. Și de li se întîmplă și surpare și cădere, înțelepții nu le dau atâta vină și pricina cu sudalmă ⁴⁾, căci au sosit la acea adecăte să dică, că din nechibzuiala și nebunia lor au venit; ci numai socotesc că așa zidite și făcute în lume sunt, ca și ele să 'și ia conețul ⁵⁾, cum dice și Virgilie poetul în cartea a patra a Eneidei de Troada, când

¹⁾ *Stepene* = trepte. — ²⁾ *Steajer* = stîlp. — ³⁾ *Canóne* = regule. —

⁴⁾ *Sudalmă* = insultă. — ⁵⁾ *Conețul* = sflrșit.

de Elini s'aŭ prăpădit și s'aŭ stins, crăind acolo și alții, și neamul lui Priam mai mult de 2000 de ani, cum țilcuiitorul ¹⁾ acestui Virgilie, Maul Honoratul. Decî, acela alta n'aŭ mai, hulit, căci așa aŭ sosit acea crăie, ci numai că așa aŭ fost în orânduiala lui Dumnezeu să fie, țice, și așa aduceaŭ vremea să se stîrșescă, iar celor rele stăpîniri și crude și tirane și ca de acest fel stăpînitorii, ocară, blestem, sudalmă și rea pomenire rămâne; și răi de la acele rele iaŭ pilde, pentru că mai curînd să se strice și să se piarță, nimic alte, fără aceea rămîindu-le pe urmă și se pierde pomana ²⁾ lor cu sunet, țice David: «și am trecut și nici s'aŭ aflat locul lui».

Știu însă că nu lipsesc în lume și de aceia de cari nu țic: dar aŭ nu și cei bunî și înțelepți, ce sunt nu mor; aŭ nu cad și se surp și ei, ca și celor ce le țic și sunt și răi și nebunî? Ce acestora răspunsul și cele ce din tôte țilele ce se ved în tîmplări este și tôte scriiturile cîte sunt, și sînte și de cele alte, înainte-le strigă și arată cîta este osebirea traiului, și viața unui bun de a unui rău, și a unui înțelept și a unui nebun? Se vede că Aristotel, în cartea a șésea, ce face către fiu sêu, Niķomah, de obicină, țice că ce este rău este și

¹⁾ *Țilcuiitorul* = traducătorul. — ²⁾ *Pomana* = pomenirea.

nebun, și ce este nebun este și rău. Însă aicea nu înțelege filosoful de nebunî pe cei ce umblă cu óse, cu pîetre și sunt de legat; că aceea de a fi așa vine dintr'altă pricină, adecăte aũ din drăciĩ, aũ din melancolie, care firesc lucru este; ce de cei ce sunt răiĩ ómenĩ și cruđĩ, carĩ cunosc și binele și rău ce este; de aceia grăesce și đice: că ce este rău este și nebun; căcĩ de n'ar fi nebun n'ar face rău, și c. l. Și pentru că făcẽnd rėul, vine decĩ mai pe urmă la cele ce mai sus s'aũ đis, și încă la mai mult rele și nenorocirĩ, avẽnd și de la Dumneđeũ voe și volnicie sã nu fie așa rău și nebun cum se face. Cã adevėrat este ceea ce đic tođĩ înțepteĩĩ că cum este sórele de întuneric, așa este deosebitã și viața înțeptuluĩ de a nebunuluĩ, cel în luminã de cel'alt în întuneric trăind, și cum alđĩĩ mulđĩ scriũ. Iarã și pre Solomon vedeđĩ la pilde și prin tóte cărđile luĩ, ce este viața unuĩ nebun, și ce a unuĩ înțept; cum și în cap. 11, Eclistiaticul đice: «Ochiĩ înțeptuluĩ în capul luĩ, iarã aĩ nebunuluĩ întru întunec umblã.»

Pinã aici darã, și de acestea din istoriĩ neeșind, nu fără folos, mi se pare, și în zadar celor cunoscėtorĩ că am făcut.

Dupre acestea darã, cu Voevođĩĩ lor și cu tot ocãrmuitoriĩ ce de la Roma se trãmiteaũ, stãnd și purtãndu-se multã vreme subt acea stãpĩnire aũ fost

și s'aă ținut, tot de la împărații Romani spânđu-
rând ¹⁾, și curênd puterea și scóterea domnilor lor,
și de acolo tótă chiverniséla lor pogorîa, pînă când
iată (cum s'aă ȓis, că nicî un lucru în lume stătă-
tor nu e, nicî acea în vecî așa aă putut sta), aă
început despre Rêsărit a pogorî limbî nouî, și a
înpresura și cu sila a descăleca părți de a le A-
pusului; adecăte, cum ȓicî, din Asia partea cea
maî mare a pămêntului, în Europa viind; în patru
părți dară, Geografîi maî nouî, împărțind tot pă-
mêntul, adecăte în Asia, în Africa, în Europa și în
America; și cea de cât tóte maî mare parte, cum
s'a ȓis, este Asia.

De acolo dară pornindu-se, aă venit mulțime de
ómenî de aă locuit ceste-alte părți; însă ceî maî
aleși și ostași aă fost Goșîi, Vandalîi, Slovenîi, Hu-
niî și ca aceștia; cariî viind, cum s'aă ȓis și coprin-
ȓend aceste părți și maî tótă Europa, aă locuit
într'însele. Se vede că nu fără multă și nespasă
vêrsare de sânge și omururî necređute; nicî fără
de dese gróznice și rele rêsboie; pentru ca împă-
răția Romană în potriua lor trimitea marî oști și
aleși Voevođî, și, și însăși împărăția mergea de se
bătea cu aceia ce învîrstat norocul isbândîlor, ve-
nîaă, că, când unîi când alții biruiaă, câte o dată

¹⁾ *Spânđurând* — atîrnând.

iarăși pace între dinșii făcea, și mai pe urmă le lăsa, une locuri cum le-a cuprins și le-a luat, să le ție și să le moștenescă. A cărora lucruri, și cum s'a purtat, și cum a descălecat, și cine ânteiu capete și Voevođii le-a fost acelora limbă, și care după care a venit și cine cât a biruit, nefiind povestea și tréba mea acum aceea, și pentru că să nu fie istoria acesta de mine atâta delungită ¹⁾ cât dora și citind, unora să li se urască, iată acelea le trec și le las. Iar cui este pofta și drag a ști, citescă pre Antonie Bonfinie, în decada d'ânteiu, în cartea a 2-a; pre Flavie Blond, în decada lui în cea d'ânteiu, în cartea d'ânteiu; pre Procopiu, în istoria lui ce face de răsboiul Gotic; pe Carion, în cronica lui, în cartea treia, în viața lui Dekie Impăratul; pe Martin Kromer, în cartea lui d'ânteiu, ce face de ijdărănia Leșilor; pe Calimah, la începutura cărțicelei ce-i dice: *Experientis Atila*, și pre alți nenumărați istorici ce scriu și pe larg de Goți, și de Vandali, și de Slovani, și de alții, pe cari, măcar că în tot felul Impărații Romani și în tot chipul a nevoit a-i scote de prin biruințele lor, și cu mare putere și alți împărați, și i-a biruit de multe ori. Iarăși și Claudie Impărat, dice Blond cum arată dintr'o ploslanie acelu Claudie ce scria

¹⁾ *Delungită* = lungită.

cătră Nunie Broc, păzitorul și ocârmuitorul Iliriei cum că 300.000 de Goți au tăiat, și 2.000 de corăbii ale lor au înecat, care așa scria: «Claudie împărat, lui Broc, sănătate! Stins-am 300.000 de Goți, 2.000 de corăbii le-am înecat; învelite sunt gîrlele de pavețe, de săbii și de sulite; toate mărginile gîrlelor acoperite sunt, câmpii de trupuri pline sunt, nici un drum curat este, marea cetate Cartago pustie este, și catîri și catîre atîta am luat cât nici un ostaș nu e să nu ducă câte două și câte trei; și măcar de n'ar fi pățit republica Romană de Galian atâtea, măcar de n'ar fi adus trei-deci de tirani stricători! că păzindu-se, ostașii, cariî fe luri de răsboie au rădicat, și d'ar fi fost lighioanele păzite, pe care Galian, rău isbânditor, le-au ucis cât adaos ar fi republicei? Cu a noastră însă grijă și osârdie ¹⁾ au fost bătaia de la Mesiî, și multe răsboie au fost la Martinopoli, mulți de furtună au perit, mai mulți crai prinși, și prinse a multor feluri de neamuri blagorodnicele femei. Plinitu ²⁾ s'au biruințele romane de robi varvari și locuitori din Got; nici o țară n'au fost carea robi de a'î ținea ca în izbândă să nu aibă Got, și c. l.»

Așa dară de acei Goți, ce atunci pățiseră, Claudie Impărat scria; însă nici cu aceea, nici altele ca acelea

¹⁾ *Oscurdie* = zel. — ²⁾ *Plinit* = împlinit. îndeplinit.

și de nu așa mari biruințe, iară tot i-au mai biruit și alți împărați, nu 'i-au putut stîrpi, nici goni de tot, ci tot au rămas mulți, și, pînă în cea de apoi, tot au rămas și stăpînitori multor țeri în Europa, cum și pînă astă-zi câte-va neamuri d'într'înșii se trag, mai ales Suedii și Dani, cum dic, și cum mai sus am însemnat puțin. Drept acesta dară acele limbî și neamuri călcînd, cum s'au țis, și împresurînd aceste părți și cu acest prilej unii cari erau mai de mult supuși Romanilor, încă gîsind vreme, se trăgeau și se desbăteau de către Romani, pre cari nu i-au mai putut apoi supune. Căci, în multe părți, și tot cu grele și mari oști, nu puteau mai ajunge; și încă, căci, că și de multe ori și Voevozii și Hatmanii ce trimeteau cu oști înaintea vrășmașilor, se vicleniau, și oștașii în partea lor trăgîndu-i, au ei împărați se puneau, au pre alții care vrău ei împărat ridicau; și așa către cel ce era se porniau, unde și acestea între dînșii certe și vrăjbi mai mult i-au risipit.

Acestea dară, și ca acestea purtîndu-se și lucrîndu-se, cum s'au și mai țis, și împărăția romană plecîndu-se ¹⁾ și micșorîndu-se, iată fiesc-carele binele și traiul său osebi au început a 'și căuta și a 'și goni.

¹⁾ *Plecîndu-se* = *aplecîndu-se*.

Aşa dară şi acei *Romanî-Dacî* ce erau aici, şi al lor traiu şi stare 'şi cercau, şi cât au putut a le ţinea au nevoie, moştenî vechi şi întemeiaşi ai acestor pământuri socotindu-se că sunt, pentru că prin sute de ani trecuse şi se rădăcinase ¹⁾ în totă Dacia locuind şi şezând.

Aşa dară aceştia Domniî şi Voevođiî lor avându'şi şi legi bune fiind şi păzindu-le, şi încă şi bunî ostaşi fiind, şi ţara lor osebi au început a 'şi păzi, şi hotarele lor mai tarî a le ţinea, nimenî nici ei vrând atâta a se supune; ce, cine asupra lor venia şi ei în protriva acelora staü; şi atâta cât mulţi se îngroziau de dânşii şi mai virtos veciniî lor, cariî venise apoi, după Romanî, de cuprinsese acele locuri, cum s'au mai đis; şi necum să'î mai bantuească se ispitiau, ce în prieteşugul lor i chîtemau, şi cu dânşii se legaü ca ori când ei vrea să mERGă asupra altor cuiva, sau când alţii asupra lor vrea a veni, ei ajutor să le dea, şi cu prieteşug să se afle. Aşa şi ceştia când va vrea cere ca aceiaşi cerere de la aceia, gata să se afle şi să le dea, duple buna vecinătate şi legătură ce făceau cu ei, şi într'acest chip încă multă sEMă de ani s'au purtat şi s'au ţinut; nici grije lor de alte domniî şi craiî măcar era; căci multă şi puternică óste aveaü

¹⁾ *Rădăcinase* = înrădăcinase.

și încă cu toți ostași buni erau. Nicî de Imparații Țarigradului se temeau măcar, că încă pînă printr'acele vremi tot tari și puternici erau; ce încă și cu ei s'a bătut, împotivă-le stînd; și ajutore le-a dat, cînd a trebuit, împotiva vrășmașilor lor și a Turcilor cînd a început a trece încóce marea și a le lua locuri, și a le mai îngusta împărăția, și din Eleda, precum mai înainte voiu arăta.

Însă nu puțină mirare este la toți căți scriu de acésta, nicî la căți bine vor socoti de acești. Românî cum s'a ținut și a stătut pînă astă-đi așa, pîzindu-și și limba, și cum a putut și pot și pămînturile acestea locuesc, care acésta la puține limbî și neamurî se vede; și mai virtos atîtea rodurî de ómenî străine și barbare peste dînșii, a dat și a stricat, cariî peste alții așa dînd, nicî numele nicî alt nimic nu se mai scie, nicî se mai pomenesce de aceia, cum iată și mai sus am đis.

Iară și aievea se cunósce și se crede că impresurînd Goșii, Vandaliî, Slovaniî, Huniî și alții ca aceștia, și călcînd și descălecînd mare parte a Europei, și pe aici a trecut, a luat, a stricat și a supus Huniî aceste țări, cum vom vedea mai înainte; iară ei tot a statut, și s'a ținut cum sunt. Că iată în țara Ungurésă, unde'i đicem de sus, în tótă țara Sêrbésă, care înțeleg împreună și pre Bulgari și pre Bosniagi și pre toți ca de acest fel,

cară se trag din cei Slovană ce am ȕis mai sus că
ău venit de ău cuprins și ău locuit cele țări în cară
și pînă astă-ȕă șed și se vęd, și țera. Horvătęscă,
și Svedia, și Dania, și alte prea multe încă ca a-
celea neamură sunt descălecate, unde noi ȕicem dară:
ău pustiă și fără nimenă într'însele ău fost, când
ău venit acele limbă? Ce. aceea nu se pôte ȕice;
căci că bine scim din istoră și de adevęrul lucr-
lură că încă fôrte pline de ómenă și bogate ău fost
biruințe ale Romanilor; ce numai vremea lungă
mutând lucrurile și strămutând ómenă, de la aceia
d'ânteiă ău venit la cei-ălți la cară pînă astă-ȕă
vedem că sunt. ȕicem dară acum: dară cei-ălți
locuitoră ce ău fost mai 'nainte unde sunt? cară
nică se mai scău, nică se mai pomenesc, nică mă-
car cevași dintr'aceia se mai numesc, saă ce limbă
vor fi avut mai scăe? Și de va fi și fost ręmas
cinevași, încă atăta s'ău amestecat în cei mai de
pre urmă locuitoră, cât îngropați de tot sunt, de
nu se vede nimic de dînșă nicăeră! Iară ceștia Ro-
măni, oră-cum și cum printr'atătea călcări, sdrobiră
și nespuse rele ce ău trecut și i-ău călcat, tot este
pînă astă-ȕă, cum s'ău ȕis, că tot încă de nu se
ăfla atăta fericiți și slobodi de tot, încă și domnie
și stăpînire și limba, acea a Romanilor, tot stă și
se ține (se vede stricată, cum și alte limbă, tóte
ale lor cele neașe și de moșie 'și le-a stricat); în-

destul că tot urme de a se cunoșce și a sci bine de unde sunt le-aũ rămas și aũ. Care acęsta bine socotindu-se aievea este că nu fără a lui Dumne-deũ provedință este, nici fără de a sa minune nu este; însă, drept ce el singur scie: la acęsta și Bonfinie uitându-se, într'a treia decadă a lui, cartea a noua, ȃice, dupre alte multe, și acestea: «Măcar că felurĩ de felurĩ de varvarii, năvãli și prăđi, în Dacia, al norodului Roman ținut și a Geșilor țerã împreună și cu Panoniĩ făceaũ, însă pe locuitorii și pe leghionele romane, carĩ de curĩnd eraũ adaoase acolo, nu le-aũ putut pĩerde; între varvarĩ cufundașĩ eraũ; iarã limba romanã încă la eĩ tot mirosesce, și nici cum de tot nu o pãrãlesc. Si așa se vede că luptaũ și se certaũ, nu atãta pentru viașã, cât pentru paza și starea limbei. Cã cine darã este carele nu fórte sã se mire încă de atãtea dese intrãrĩ și prăđĩ ale Sarmașilor, Goșilor, așjderea ale Hunilor, Vandalilor și ale Gepiđilor care făceaũ în Dacia, și ale Germanilor (cãrora *Nemșĩ* le ȃicem acum), și ale Longobarđilor, de vom socoti bine, rėutãșĩ și stricãciunĩ; și încă pĩnã acuma într'acești Dacĩ și Goșĩ urmele limbei romane se pãzesc, cãrora acum, pentru sciința bine a sãgeta, *Valahĩ* le ȃicem. Aicĩ darã, printr'atãția timpĩ, sãngele Corvin ascuns era; în cea de apoĩ însă în satul Corvin, aũ odrãslit, nici acęsta cu a-

devărat fără de mare a lui Dumnezeu lucrare nu este; că fiind fericirile Corvinilor, printr'atâția anî, norodul român de varvarî, și acum aceștiași Voevođi creștinescă publică și aceste ținuturi din réua și păgânesca robie să izbăvescă ¹⁾). Acestea sunt ڊisele și laudele și mai multe ale lui Bonfinie de aceșți Români.

Insă acest Corvin, ce pomenesce aici, este tată lui Mateiaș Craiū, carele mare om aū fost și mari lucruri aū făcut și mari rēsbóie cu Turciū aū bătut ²⁾, și el și fiū sēū, precum 'nainte, unde le va veni rāndul, cât se va putea și de dînși vom ڊice; carele de neam românesc se trage, cum și acest Bonfinie din începutul lor frumos istoresce, și alți toți istorici așa adevereză.

Intr'acest chip dară, cum s'aū ڊis mai sus, multă vreme Româniū purtāndu-se și aflāndu-se aū stătut, insă nu nici mai pe urmă puține grele și rele aū ajuns și i-aū întimpinat; că iată și Huniū viind și cuprinđēnd aceste părți și alte multe, aū călcat mai virtos țaara Ungurēscă de sus, cum am ڊis, carea o aū și ținut, și intr'insa aū descălecat și aū locuit; din cariū și pînă astă-đi se trag Unguriū; și pre acēstă Dacie o aū supus, acum Atila și în titulușul lui îi pune. Se vede că apoi cu

1) *Să izbăvescă* = să scape. — 2) *Aū bătut* = aū purtat.

vreme, iar de subt mâna lor aŭ eșit, cum vom vedea.

Insă de aceștî Hunî numai (lăsând alte limbî, cum am ȃis, și pre aî-alțî varvarî ce i-am pomenit mai 'nainte) 'mî este a ȃice și a scrie cevașî, cum aŭ pogorît și de unde aŭ pogorît ântêiŭ și cum s'aŭ așeȃat în țara Ungurêscă de sus și cîte locurî aŭ mai cãlcat și aŭ cuprins, și când s'aŭ creștinit ântêiŭ, idolatrî fiind, ca toțî aî-alțî, afară din Ovreî; și nu pentru alta acêsta o fac, ce numai cãcî în vecinătate ne sunt, și cãcî cu dînșîi mare amestecare Româniî aŭ avut, și în ceste mai duple urmă vremî cu dînșîi s'aŭ ținut ceștia, și în cea d'apoi cã, cu ajutorul lor, mai mult și țările acestea, dacã s'aŭ osebit de Ardeal, adecã-te țera Muntenescă și a Moldoveî, s'aŭ descãlecat și s'aŭ luptat cu vrãjmășîi lor, și mai vîrtos cu Turciî și mai 'nainte și mai încóce mult; pe urmă, spate și ajutor le-aŭ fost, măcar ca și aceștia Ungurilor ca un zid bun și tare 'naintea Turcilor le-aŭ fost, și nu de stricãciune, de se va socoti bine și cu dreptate, mai nicî-o-datã, ci încã de mare folos, mai vîrtos cestor ce în Ardeal aŭ rêmas șeȃtorî și locuitorî.

Scrie-voiŭ darã și de ei, cum am ȃis, cevașî de la istoriciî lor luând, cariî d'inceput și de-a-dînsul ale lor lucrurî și fapte aŭ scris. Insă cãt voiŭ putea mai pe scurt, pentru cã iarășî, cui-va plãcea, la

aceiași istorici va putea vedea mai mult și mai pre larg, cum și de aceia ce au fost ântâi, și apoi la ce s'au pogorît, și, în cea dupe urmă, pînă astă-đi ce se vęd, la ce au rămas *Huniți*, sau cum le đice alții *Uniți*, din cari *Ungurii* se trag și cei ce sunt și pînă astă-đi, de unde au pogorît și cum au descălecat în țara Ungurască, și ce voevozii ântâi au venit cu dinșii.

Vede-se dară cum toți istoricii, într'acesta unindu-se, adevereză că Hunii sunt Schiți, adecă-te Tătarii; însă de la care parte a Schiției au pogorît a descăleca părți între dinșii, este osebită părere; pentru că unii đic că sunt veniți din Schiția cea mare a Asiei, alții đic că sunt veniți din Schiția césta către miađă-nópte, căria îi đic și acum *Iugra*, carea astă-đi supusă este subț împărația Moscului. Dintr'acela dară loc đic să fie și să fi pornit într'acóce ¹⁾ a veni trecënd balta Meotidei (de carea și mai sus am pomenit, carea se face la Krím mai despre miađă-nópte, din apa Donului și din Marea-Négră), și ântâi acele locuri dintr'acolo au cuprins, apoi pre încet tot mai lățindu-se și loc mai bun și mai bios ²⁾ căutându-și și cercându-și de a descăleca și a locui, au ajuns și prin aceste pământuri, și trecënd și munții au cuprins și tótă

¹⁾ *Intr'acóce* = încóce. — ²⁾ *Bios* = roditor.

Panonia, carea, cum ȃice Claverie geograful, acęsta este ce se cuprinde astă-ȃi Carniola, Croaȃia (ade-că-te țera Horvăȃescă), Marchia Vidorilor, Carintia, Stiria, mai marea parte a Austriei, jumătate de țera Unguręscă de sus, Slovenia, Bosna și o parte de țera Sęrbęscă.

Deci dară, Hunii, adecă-te Schiȃii aceia, căroră acum și Ungurii le ȃic, cuprinȃnd și acea Panonie, și mai multe țări altele mai pre urmă luând, s'aũ așędat. Inșă de aũ pogorît ântęiũ din Asia saũ de la Iugra acei Schiȃi, cum s'aũ ȃis ore-ce mai sus, noă atâta de dinșii a cerca nu e; se vede că, care este și adevęrul, cu nevoie se va cunósce; căci, cę mulȃi scriũ și nevoesc a dovedi că din Asia; mai mulȃi iar scriũ și ȃic că de la Iugra. Inșă nici este dogmă a bisericeii carea cum vom vrea să nu credem; ce póte nescine crede acęsta unde 'i va pă-rea că se ascultuesc mai bine istoricii. Inșă cine poftesce și acęsta a o vęntura și a o alege mai bine, citęscă pre Bonfinie, în decada-i d'ântęiũ, în partea a doua, unde face de începutul lor, și pre Lorint Topeltin, în cãrticeaua lui ce scrie de ijdă-rania Ungurilor și pre alȃi mai mulȃi pre cari și cęst Topeltin acolo și la începętura capuluĩ ce scrie de Ungurii îi pomenesc și 'i semnęză locurile unde scriũ acei istorici. Mulȃi dovedesc și cu acęsta cum că de la acea Iugră sunt; că viind ómenii de aceia

și grăind, multe cuvinte ȃic că se potrivesc cu ale acestor Ungurȃi, numai mai stricate și mai varvare li se pare acele cuvinte, măcar că nu scim care mai fireșȃi limba 'șȃ vor ținea, ceștia ce prin ceste părȃi locuesc, cariȃ s'aũ amestecat cu alte multe felurȃ de limbȃi, aũ ceia, căcȃi tot ȃn locul lor acolo se află. Inșă orȃ-ce va fi de acęsta nu sciũ; ȃră cum mult mai varvarȃ sunt ceȃ de acolo, adevęrat este, și pentru starea și tăria locului aceluia, și pentru că departe sunt de ómenȃi ceȃ mai politicȃ și mai iscusitȃ, unde dară precum sunt aceia așa și limba mai vȃrtósă și mai varvară le va fi.

Auđit-am și eũ cu urechile mele de dumnealũ Gheorghie Brancovicȃi, din Ardeal, om de cinste și cu cunoștinșă, și iubitor de a sci multe, povestind cum că, mergęnd la Mosc, ȃmpreună cu frate-sęũ Sava Brancovicȃi, Mitropolitul Ardealului, om și acela destul de ȃnvętat, ȃnșelept și temător de Dumneđeũ pre carȃ 'l trimesese Racoșȃi Gheorghe cel tȃnęr, la ȃmpăratul moschicesc ¹⁾ cu solie.

Acolo dară mergęnd, și la ȃmpărăție viind de aceȃ Schișȃ de la Iugra, ȃntr'adins aũ mers la dȃnșȃ ca să vadă aceea ce se auđia, cu limba, că se potrivesc ȃn multe cu ceșȃ Ungurȃi, de este adevęrat cevașȃ, aũ ba. Și așa cu dȃnșȃi ȃmpreunādu-se și

¹⁾ *Moschi* ș *sc* = din Moscova, Moscovit.

vorbind Unguresce, ȕiceau ȕă adevărat este ȕă multe cuvinte asemenea erau cu ale cestora, numai gróse și mai mojićose, cum s'a ȕis ; unde dară și acel vrednic bărbat ȕicea, ȕă de a crede este cum de la acea Iugră acei Schiți să fie isvorit și să fie venit.

Se vede ȕă nu lipsesc unii a ȕice ca acestea și la unii Schiți ce au venit din Asia, au auȕit ȕă s'au vȕdut când au venit un sol Schit la Turci, încă la un Sultan, Murat, la Ȧarigrad fiind. Și pe acele vremi întâmplându-se și un sol de la Rudolf, împăratul nemȕesc, acolo, au poftit acel Schit, adecă-te Tătar, ca să se împreune cu dînsul ; și așa împreunându-se cu dînsul, între vorbe, ȕic cum să fie ȕis acel sol Schit ȕă Ungurii de la dînșii se trag ; și ca acelea multe alte povestesc, cum și Topeltin, tot într'același loc ce am semnat mai sus, scrie și acésta, ȕă Zamoski istoricul din auȕ o istoresce și o ȕice.

Insă mie, din om de credinȕă și de cinste și alte ca acésta auȕind, și mai próspete încă fiind, 'mă este mai mult a crede de cât cele ce se citesc prea vechi, și sunt în pãrerii, încă ȕă și acelea nu spun hotãrit adevărul. Ce dară și de sciinȕa acestui lucru de unde pogorã, încă este destul ce s'au ȕis.

Aceste dară Schiti, pogorînd dintr'acele pãrți, cum s'au ȕis, subt șase Voevođi au fost, au mai

bine să le ȃicem Sultanĭ, cum ȃicem acum Tătarilor că aŭ, pentru ca să se înțelégă mai bine povestea.

Sculându-se dară acele capete ale lor, împărățind Romanilor Valent, când era cursul anilor de la născerea Domnului Hs. 373, și aducând óste (ȃice Bonfinie în locul ce s'aŭ semnat mai sus în cartea a doua, în decada ântêiŭ), într'o sută și opt-ȃeci de neamurĭ, s'aŭ făcut pĭnă la un milion și opt-ȃeci mĭi de ómenĭ. Aceștĭ ȃeci luându-șĭ mușerile și copii, și dobitocele și tot ce aveau în moșile lor, și sculându-se, aŭ început a'șĭ căuta locurĭ de aședemĕnt, mai bun, mai larg și mai de hrană loc de cât al lor, și a 'șĭ găsi și a 'șĭ agonisi, pentru că al lor fórte cu nemară de a se hrăni era, și strĭmt. Așa ȃeci, viind, cum am ȃis, pre alte multe neamurĭ bătĕnd, ce erau pre lângă apa Donului, și trecĕnd și acea apă, și apoi aŭ trecut în ceste părțĭ, ântêiŭ balta Meotideĭ, pre la Krĭm și pre acolo călcând pre cine aŭ aflat. Și de acolo mai încóce viind pĭnă și la Panonia aŭ ajuns, unde le-aŭ și mai plăcut locul, și cuprinȃdu-o, pe Longobarȃi, carĭ eĭ o țineaŭ atuncea, cum ȃice Reție, aŭ bătut și aŭ gonit; și pre Goțĭ carĭ erau vecinĭ pre acolo și pre alte limbĭ ce eĭ țineaŭ împrejur și stăpăniaŭ acele locurĭ, cu câte-va rĕsbóie bíruindu-ĭ; i-aŭ gonit dupre acele pămĕnturĭ, și nu numai pre aceia

ce și pre alții mulți câți în potriua lor se puneau a le sta și a'i zătigni. Decî încotro vrea să mērgă, pre toți i-a bătut cu mari biruințe . . . unde . . . (*lipsește în manuscris*). Sultanul lor, căruî loc și pînă astă-đi, đice și Mihail Reție, în cartea d'ântēiū, unde scrie de lucrul țărei ungurescî, mutându-î numai nisce slove, îi đic *Kxeazo*.

Dupe aceia decî Huniî, șeđend cāte-va đile acolo ca să se odihnēscă, iatā iar asupra Romānilor, la Tulna se gātesc să mērgă; și mergēnd, Macrin și cu Dietrih de bātaie gātindu-se, iarășî nu negrōznic și mic rēsboiū începū, și dōrā mai sāngeros și mai tare de cāt āntēiū; cācî și însuși capetele, și a unei și a altei părți, în primejdia vieței s'aū pus, și eî înaintea altora a se bate aū alergat, pentru ca desāvîrșit acel resboiū conețul ¹⁾ să 'și ia, și uniî și alțiî mai mult pentru slavă bātēndu-se. Așa dară cade despre Romāni Voevodul Macrin āntēiū; și Dietrih, în frunte de o sāgētă rānindu-se, se întōrce; unde dară a-l-altă óste, fără capete vēđēndu-se, întōrce dosul, perind nespūsă mulțime de Romāni, scāpēnd însă și Dietrih cu cāți-va ai lui. Inșă, nicî Huniî fără de mare pagubă în capete și într'ai-l'alți ai lor nicî dintr'acel resboiū nu rēmān, cā iatā aū cāđut în bātaie acolo Bela-Keme și Kadixa, Sul-

¹⁾ *Conețul* = sfirșit.

taniilor lor, și dintr'ăi-l'altii ostași patru-șecă de mii, pe cari Sultaniul apoi, luându-i, 'i-au îngropat cu mare cinste, după obiceiul lor, la stâlpul cel de marmoră, ce 'i dicea *Kaiazo*, lângă cel-l'alt Sultan, Keve, ce perise în cel-alt război, cum am șis.

Așa decă, Hunii acea isbândă dobândind în totă Panonia stăpânii s'au făcut, și a porunci și a obla-
dui că pe al lor pământ au început. Acestea așa trăgându-se, după ce au intrat în Panonia (cum șice și Bonfinie, și Reție, și Bonșai în cărțile lor, ce mai sus am șis, și locurile am semnat, și alții mulți), două-șeci și opt de ani s'au tras după aceea. Decă, lucrurile lor, de a locui acolo, vedând că se mai aședă și se mai întăresc, perind și alte capete ale lor, și mai virtos că așa cap mare din rodul și din casa lui Zomeiarm, cum mai sus am șis, nu rămase, drept aceea, și toți ai-l'altii mai mari dintr'înșii și mai aleși cari erau, strângându-se, au ales să 'și pue lor crai, unul poruncitor, pe Atila, pe unul din cei două frați ce mai rămăsese în neamul și familia lui Kadar, care acesta o au făcut la anul de la Hs: 401. Acest Atila, carele au stătu atâtă crai în Panonia, adică crai Unguresc, cum și Mihail Reție scrie de dînsul, șice că era om ascuțit la minte, în lucrurile oștei forte pătit ¹⁾ și știut,

¹⁾ *Pătit* = încercat.

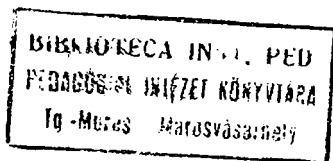
cu inimă mare, vîrtos în trup, a înșela pe vrăjmași viclean; portul lui și în casă când era și afară când eșia era frumos, luciū și curat; purta în cap și pene de șoim. Ca acestea, țice și Calimah în cartea-î ce face de Atila, că era și nesățios în slavă și în oștire ¹⁾, când și mai tóte câte făcea norocite 'i eșiaū; era și însuși viteaz. Drept aceea, nu se nicî stăm-păra la un loc, și către cei ce mai timpuriū 'i se rugaū, se pleca lesne; și pre cine lua și ținea în credință odată, de aci pînă la mórte păzîa. Și a meșterșugi ²⁾ și a face lucruri în potriua vrășmașilor lui, minune era, și în nemereală ³⁾ și în grabă ce lucra; și mai marea minune era starea-î și rēbdarea-î în primejdiile ce se supunea. Iară precum era milostiv celor ce se daū și 'i se închinaū lui, așa neplecat și neîmblândit era celor ce biruiaū (sórte acésta ca un varvar și ca un crud făcēndu-o); haine, drept aceea luciū purta, părēndu-î că și acelea la mărie pãrtinesc ⁴⁾. La prânzare ⁵⁾ rar ședea, iar la cină mult mánca, și mai mult carne, pâne mai nimic mánca. Vin bea fără mēsură, mai vîrtos când se odihnîa; însă tot firea a'șî o ținea se nevoia, și altele multe ca acelea avea și ținea. Baniū

¹⁾ *În oștiră* = în lucrurile de rēsboiū. — ²⁾ *A meșterșugi* = a meșteșugi. — ³⁾ *Nemereală* = în bine. — ⁴⁾ *Pãrtinesc* = iaū parte. — ⁵⁾ *Prânzare* = prânz.

încă, și după a măi marilor lor învățătură, îi ocăria și nu'î poftia, carele adeseorî încă ȕic că 'l auȕiau toȕi și ȕicând că baniî măi mult dau înrîstăciune și voie rea când 'î perde nescine și 'î rēpune, de cât 'î dau o veselie și părere bună când 'î câștigă și 'î dobândește.

Măi ȕice acest Calimah că de trup, acel craiū Atila, încă era măi mic de cât de vîrsta tocma; pŕeptos, vîrtos, capul cam mare, ochiî cam micî, barba-î rară amesteca cărunȕeȕe; se cunoscea și faȕa-î că este moȕicōsă, cum le era felul. Graiul grōznic și spăimos și după varvarul lor graiū, era și tare de ureȕhî; iar nasul de trei deȕete de lat, ș. c.¹

43864

În edițiunea școlară a *Autorilor Români*

vor apare succesiiv :

- Alexandru Yc.*, Despot-Vodă.
— Dumbrava roșie.
— Poesii populare.
— Poesii eroice.
— Pasteluri (poesii).
Alexandrescu Gr., Poesii și Fabule.
Bălcescu N., Din Istoria Românilor sub
Mihailu Vodă viteazul.
Biblia din 1688, Extracte.
Bolintineanu Dim., Legende istorice.
Cantemir, Hronicul Românilor.
Corezi, P. a. țirea.
Costin Miron, Cronice d. n.
Donici și alții, Fabule din
Dosofteiu, Vietile Sfinților.
Ivireanul Antim, Didahiile ținute în Mi-
tropolia din Bucuresci.
Kogălniceanu Enaki, Letopisetul M. Movel.
Milescu Spătaru, Cronice pe scurt a Ro-
mânilor.
Neculcea Ioan, Letopisetul țerei Moldovei.
Negruzzi Const., Lăpușneanu, Scrisori, etc.
Odobescu Alex., Doamna Chiajna.
Poesii Popolare, estrase din d. n. culegeri
Șteche Grig., Domniile țerii Moldovei.
Vasile Gazarii.